

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 316.6:314.15(043.2)

ROȘCA TATIANA

**PARTICULARITĂȚILE IDENTITĂȚII ETNICE ALE ADOLESCENȚILOR
MOLDOVENI DIN DIASPORĂ**

SPECIALITATEA: 511.03 – PSIHOLOGIE SOCIALĂ

REZUMATUL
tezei de doctorat în psihologie

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale a Universității Libere Internaționale din Moldova

Conducător științific:

CAUNENCO IRINA, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Membri Comisiei de îndrumare:

RUSNAC SVETLANA, doctor în psihologie, conferențiar universitar

IURCHEVICI IULIA, doctor în sociologie, conferențiar universitar

CALANCEA ANGELA, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Componenta Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat:

RACU Iulia, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” - președinte

CAUNENCO Irina, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova – conducător științific

HOROZOVA Larisa, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat – membru referent

RUSNAC Svetlana, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova – membru al comisiei de îndrumare, membru referent

BALODE Neli, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova – membru referent

GAȘPER Lucia, doctor în psihologie, lector universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice – membru referent

Susținerea va avea loc la data de 07.02.2025, ora 10.00 în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova la adresa: MD-2012, mun. Chișinău, str. Vlaicu Pârcălab 52, bir. 212.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității Libere Internaționale din Moldova și pe pagina web a Universității libere Internaționale din Moldova (<https://ulim.md/doctorat/sustinerea-tezelor-de-doctorat/>) și Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (<http://www.anacec.md/>).

Rezumatul a fost expediat la data de 19 decembrie 2024.

Secretar științific al Consiliului Științific ULIM,

ROBU Elena, doctor în științe economice, conferențiar universitar

Conducător științific:

CAUNENCO IRINA, doctor în psihologie, conferențiar universitar

Autor

ROȘCA Tatiana

CUPRINS

I. REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
II. CONȚINUTUL TEZEI DE DOCTORAT.....	8
III. CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	23
IV. BIBLIOGRAFIE.....	28
V. LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE.....	29
VI. ADNOTARE.....	33
VII. ANNOTATION.....	34

I. REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate este nuanțată de transformările sociale în curs de desfășurare ca urmare a fluxurilor de migrație specifice Republicii Moldova, care tind să includă un segment comunitar foarte important, cel al copiilor și adolescenților, invizibil până acum câțiva ani. Aceasta este o provocare socială imensă, întrucât marchează sfârșitul iluziei privind prezența lor temporară în alte țări, constituind totodată oglinda realității actuale, care reflectă atât imaginea Republicii Moldova, cât și imaginea țărilor-gazdă drept indicatori de referință în parcursul lor de integrare.

În contextul dat, apariția copiilor imigranți pe scena publică, trezește anumite dileme legate atât de evoluția migrației individuale spre una de tip familial, care își pune amprenta pe incluziunea lor socială, socializarea școlară și stabilirea relațiilor cu semenii din țara-gazdă, cât și a celor care țin de suferința în urma alegerii căii de migrație de către părinții lor și de consecințele care alimentează condiția lor de suspendare între două lumi: cea a țării de origine și cea a țării în care cresc.

Întâlnirea dintre aceste lumi activează în perioada adolescenței reflecții nu doar asupra etniei lor, dar și asupra influenței acesteia în construcția identității etnice marcată de multe componente puse sub semnul întrebării, fiind negociate și reconstruite în condițiile migrației. „Pe măsură ce acest fenomen al *identităților cu cratimă* (hyphenated identity) devine mai pronunțat, apar noi dileme legate de transformarea și coeziunea socială, forțând redefinirea interpretărilor cu referire la integrare, mai ales în faza adolescentină, unde adolescenții imigranți sunt nevoiți să se definească și să-și redefească poziția lor în lume”¹.

Astfel, interesul major al cercetătorilor ce ține de studiul identității etnice la adolescenții din diasporă este determinat de următoarele aspecte: nevoia cunoașterii valorii identității (etnice, înțeleasă ca recunoștință în definirea a ceea ce suntem și dorim să devenim²; importanța identității etnice în sens pozitiv, ca resursă a integrării și în sens negativ, ca obstacol în parcursul incluziunii sociale³; înțelegerea ambivalenței culturale, care ar da naștere dilemelor identitare derivate de la apartenența la două culturi: cea de origine și cea majoritară; implicațiile mediului social, al practicilor familiale și al culturii adolescente în modelarea și definirea hotarelor identitare⁴; pătrunderea în esența discrepanțelor dintre nivelurile de aculturație la adolescenți⁵; acceptarea conștiinței etnice, care invită la autorefecție și îndeamnă la schimbare, ceea ce le permite să vadă viitorul fără a uita trecutul⁶.

Așadar, actualitatea temei rezidă în studiul proceselor identitare, implementate de către adolescenții moldoveni în procesul de integrare socială în Italia, printr-o analiză etnopsihologică a dinamicilor care se dezvoltă în relația acestora cu societatea italiană.

Aspectele investigate acoperă dimensiuni de integrare variate, și anume: relațională, prin reflecția asupra influenței familiei, comunității și prietenilor în definirea procesului integrativ; precum și cea identitară și culturală, prin analiza formelor și a utilizării de referințe socioculturale în viața de zi cu zi, unde putem observa formele latente de prejudecată și discriminare.

¹ANDALL J. *Italiani o stranieri? La seconda generazione in Italia*. In: SCIORTINO, G., COLOMBO, A. (coord. ed.). *Un'immigrazione normale*. Bologna: Il Mulino, 2003. 281-307 p. ISBN 978-8815095459.

²RICUCCI, R. *Italiani a metà*. Bologna: Il Mulino, 2010. 53 p. EAN 9788815137265.

³PATTARIN, E. *Fuori dalla linearità delle cose semplici, migranti di prima e seconda generazione*. Milano: FrancoAngeli, 2007. 90 p. ISBN 9788846481474.

⁴RIVERA, A. *Etnia-etnicità*. In: *L'imbroglio etnico in quattordici parole-chiave*. Bari: Dedalo, 2001. pp. 27-43. ISBN 8822062353.

⁵AMBROSINI, M., MOLINA, S. *Seconde generazioni. Un'introduzione al futuro dell'immigrazione in Italia*. Torino: Fondazione Giovanni Agnelli, 2004. 1-22 p. ISBN 9788878601758.

⁶ZANFRINI, L. *Sociologia della convivenza interetnica*. Roma-Bari: Laterza, 2004. 91 p. ISBN 9788842074014.

Această decizie este legată de necesitatea de a examina experiența adolescenților imigranți în Republica Moldova, într-o perioadă fundamentală pentru dezvoltarea identității personale, sociale și etnice. Orientarea spre adolescenți a corespuns unei opțiuni de natură cognitivă, întrucât studiile asupra celei de-a doua generații nu fac decât să câștige teren în ultimii ani pe scena națională și internațională.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Interesul cercetătorilor pentru *identitatea etnică* a condus, fără îndoială, la diferite definiții ale acesteia. Astfel, Tajfel H.⁷ definește *identitatea etnică* ca „produs al auto- și hetero-atribuirii, care nu este absolută, ci contextuală și multiplă”. Cercetătorii Brubaker R. și Cooper F.⁸ consideră *identitatea etnică* ca „ceva natural, esențial, care se regăsește la toți oamenii, fiind o emergență biologică, psihologică, culturală și cu caracteristici regionale”. Brass P.⁹ la rândul său, argumentează faptul că „construcția *identității etnice* reprezintă procesul trecerii de la statutul de a fi o categorie, la cel de comunitate, ca o consecință a acțiunii elitelor, prin manipularea unor trăsături culturale selective și un efort de a aduce congruență într-o multitudine de simboluri”. Autorul pune accent aici pe trei vectori de bază al conceptului *identității etnice*: obiectivi, fiind marcherii culturali (limba, dialect, port distinctiv, obiceiuri alimentare, religie); subiectivi (autodefiniri ale identității); și comportamentali (modalități specifice de conduită și interacțiune).

Suportul teoretic și metodologic al cercetării, așadar, s-a referit la fundamentele epistemologice privind studiul identității etnice la adolescenții din diasporă, constituite din: *teorii* precum Teoria Identității Sociale (Tajfel J., 1981); Teoria dezvoltării psihosociale (Erikson E., 1968); Teoria proceselor identitare (Breakwell G., 2013); Teoria dinamică a relațiilor etnice (Barth F., 1981); Teoria Identității Sociale (Stefanenko T. G., 1999); *modele* precum Modelul stărilor identitare (Marcia J., 1967); Modelul dezvoltării identității etnice (Phinney J., 1989); Modelul liniar al aculturației (Gordon M., 1964); Modelul bidimensional al aculturației (Berry J., 1995); Modelul fuziunii culturale (Hermans H., Kempen H., 1998); Modelul politicilor de integrare al statelor-gazdă (Bourhis R., 1997); Modelul strategiilor de integrare, legate de bilingvism (Portes A., Rumbaut R., 2001); *sistemul ideilor ce rezultă din:* a) *abordarea antropologică a identității etnice*, dezvoltată în lucrările savanților precum Lévi-Strauss C., Graves T., Pintus A., Fabietti U., Aime M., Barth F., Geertz C., Warner W. L., Strole L., Clifford J., etc.; b) *abordarea sociologică a identității etnice*, reprezentată de Calhoun C., Brubaker R., Queirolo Palmas L., Berger P., Sombart W., Park R. E., Simmel G., Waters M. C., Smith A., Tullio-Altan C., D'Anna L., Schultz M., Gordon M. M., Dubet F., Cesareo V., Colombo A., Barbagli M., Robertson I., Melossi D., Berti F., Boccagni P., Bourdieu P., Rumbaut R., Portes A., Ambrosini M., Hall S., Sayad A., Jenkins R., Jasper J. M., Leonini L., Rebughini P., Mantovani G., etc.; c) *abordarea psihosociologică a identității etnice* evidențiată în cercetările *savanților din Occident* precum Valtolina G. G., Palmonari A., Ward C., Arends-Tóth J., Berry J. W., Hutnik N., Coleman H. L. K., La Fromboise T., Birman D., Devich-Navarro M., Sabatier C., Hermans H. J. M., Bourhis R., Bierbrauer G., Helms J. E., Ellemers N., Mancini T., Fenaroli P., Aboud F. E., Ancora A., Brown R., Marcia J., Phinney J., Rosenthal D., Breakwell G. M., Deaux K., Fruggeri L., Gozzoli C., Tajfel H., Turner J. C., Liebkind K., Halbwegs M., Ashmore R., etc.; *savanților români* precum David D., Horvath, I., Scârnci F., Gavreliuc A., Sandu D., Anghel R. G., etc.; *cercetătorilor din Republica Moldova* precum Caunenco I., Rusnac S., Gașper L., Horozova L., Caunova N., Ivanova

⁷ TAJFEL, H. Quantitative judgement in social perception. In: *British Journal of Psychology*, 1959, vol. 50, p. 16-29. DOI 10.1111/J.2044-8295.1959.TB00677X.

⁸ BRUBAKER, R. COOPER, F. Beyond „identity” In: *Theory and Society*, 2000, nr. 29, p. 1-47. DOI 10.1023/a:1007068714468.

⁹ BRASS, P. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New York: SAGE, 1991, 323 p. ISBN 0803996942.

N., Deleu E., Roșca T., etc.; *savanților ruși* precum Stefanenko T. G., Lebedeva N., Tatarko A. N., Soldatova G. U., Pavlenco V., Romanova O. L., Pocebut L. G., etc.

În acest context, **problema cercetării** se axează pe *contradicția dintre nevoia socială de a investiga caracteristicile specifice privind identitatea etnică a adolescenților migranți și lipsa studiilor referitoare la acest fenomen în psihologia socială, pe fundalul dificultăților întâmpinate în explicarea dezvoltării și transformării identității etnice a adolescenților în procesul de adaptare la un context intercultural.*

Scopul cercetării constă în delimitarea factorilor participativi în constituirea și menținerea identității etnice la adolescenți, care ar contura specificitatea trăsăturilor acesteia în contextul migrației, pe fundalul valorilor predominante, ca vector pentru alegerile identitare.

Obiectivele cercetării vizează: (1) analiza și sistematizarea abordărilor teoretico-practice cu referință la problematica identității etnice, cu accent pe condiția migrației; (2) stabilirea unui plan anticipativ al factorilor care influențează construcția identității etnice la adolescenți; (3) identificarea factorilor determinanți și a raportului dintre aceștia, care participă la definitivarea alegerii etnoidentitare la adolescenți; (4) conceperea conținutului interviului semistrukturat și realizarea *focus grupurilor*, pentru a identifica practicile de adaptare și integrare ale adolescenților moldoveni imigranți în Italia; (5) elaborarea recomandărilor în vederea dezvoltării unei identități etnice pozitive la adolescenți.

Ipoteza de cercetare. Identitatea etnică a adolescenților moldoveni imigranți în Italia este diferită de cea a adolescenților moldoveni din Republica Moldova, având în vedere gradul și conținutul componentelor etnoidentitare (cognitivă, afectivă, axiologică), determinate de contextul sociocultural de trai.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare. Investigațiile cantitative și calitative, de natură exploratorie și descriptivă, s-au concentrat pe delimitarea factorilor care influențează dinamica identitară la adolescenții moldoveni imigranți în Italia. Prin urmare, cercetarea s-a concentrat pe premisa că conceptul de valoare, luată din perspectiva de dezirabilitate, explicită sau implicită, distinctivă al unui grup, care îi influențează acțiunile și scopurile, reprezintă ghidul de conduită al adolescenților în procesul de socializare, prin care își dezvoltă nucleul identitar. Mai mult decât atât, adolescenții tind să se reprezinte (ceea ce ține de relațiile interpersonale, sistemul de credințe, etc.) în raport cu propriile valori, care își pun amprenta pe fortificarea identității și căreia îi conferă o validitate logică.

În același context, una dintre liniile directe, care a justificat demersul investigativ, s-a bazat pe principiul judecății de valoare, care ne-a permis să răspundem, prin evidențierea caracteristicilor definitorii ale reprezentantului grupului etnic, cine este moldoveanul în ziua de azi și dacă mediul sau contextul de trai poate impacta conotațiile atribuite acestuia.

La fel, ca parte indispensabilă în cercetarea identității etnice, am decis să evaluăm factorii determinanți privind apartenența etnică, prin parametrii identificării etnice, unde am remarcat influența statutului de grup de referință (majoritar / minoritar) nu doar asupra sentimentului de apartenență etnică, ci și asupra reprezentării interrelației dintre majoritatea și minoritatea etnică.

De asemenea, am considerat necesar să investigăm componentele predominante ale identității etnice (cognitive și afective), în conglomeratul diverselor identități ale personalității adolescente, analizate în contextul migrației și invers, care ne-a permis să vedem ce „culoare” are „rudenia” cu propriul grup etnic (afectivă sau cognitivă), mai ales în conjunctura societății multiculturale în care trăim astăzi.

Toate acestea, având la bază rezultatele derivate în urma desfășurării *focus grupurilor*, care constituie miezul argumentativ al cercetării și unde au fost analizate practicile de adaptare, incluziune

și integrare ale adolescenților moldoveni din diasporă, au fost explicate prin dinamicele relaționale familiale, comunitare, de prietenie, școlare, pe care le experimentează adolescenții în contactul zilnic cu actorii societății indigene, având un impact în determinarea identității etnice (în raport cu societatea și semenii italieni).

În acest sens, au fost aplicate: *metode teoretice* precum documentarea științifică, examinarea comparativă, generalizarea, clasificarea, observarea; *metode empirice de colectare a datelor* precum metoda „*Nivelul corelației dintre „valoare” și „disponibilitate” în diferite sfere ale vieții*”, elaborată de Fantalova E. B; metoda de investigare a stereotipurilor etnice prin tehnica *diferențialului semantic*, elaborată de Stefanenko T. G.; chestionarul Romanova O. L., în vederea măsurării parametrilor de identificare etnică; chestionarul Phinney J., pentru măsurarea gradului de expresivitate a componentelor etnoidentitare; *focus grupul*;

Pentru analiza statistică a datelor, a fost utilizat programul *IBM SPSS Statistics*, versiunea 23. Pe lângă testele de comparație statistică *t-Student*, am efectuat și analiza calitativă și comparativă.

Sumarul capitolelor tezei axat pe investigațiile efectuate și necesitatea acestora pentru atingerea scopului și a obiectivelor cercetării. Teza de doctorat este structurată în următoarele secțiuni: Introducere; Capitolele de bază (3); Concluzii și recomandări; Bibliografie (303 titluri) și Anexe (11). Volumul textului de bază al lucrării este de 175 pagini. Textul lucrării este ilustrat prin intermediul a 24 de tabele și 36 de figuri.

În secțiunea **Introducere**, este argumentată actualitatea și importanța studierii temei de cercetare, bazată pe interesul științific, condusă de nevoia cunoașterii valorii identității etnice la adolescenții din diasporă, în contextul migrației, ca resursă sau obstacol în procesul de integrare în țara-gazdă. Prin evidențierea diferitelor definiții ale identității etnice, a fost oferită o imagine a delimitărilor celor mai importanți cercetători care abordează problemele etnoidentitare. În acest sens, au fost conturate teoriile și modelele dezvoltate în lucrările savanților din domeniul antropologiei, sociologiei, psihosociologiei, evidențiind încadrarea temei atât în preocupările internaționale, naționale, cât și în context inter și transdisciplinar, cu trasarea direcțiilor care definesc problema cercetării în psihologia socială. Toate acestea au contribuit la stabilirea scopului, a obiectivelor investigației, a ipotezei de cercetare, prin justificarea metodelor selectate. Tot aici sunt descrise succint și compartimentele tezei.

În **Capitolul 1. Abordări teoretice și metodologice cu referire la identitatea etnică**, este prezentat cadrul teoretic, conceptual științific și principalele contribuții investigative privind particularitățile identității etnice în contextul migrației. Sunt descrise abordările referitoare la conceptul cheie din perspectiva primordialismului și construcționismului social. De asemenea, este tratată atât problematica etnoidentitară la adolescenții din diasporă, unde au fost evidențiate clasificările generațiilor formate în urma migrației, cât și diaspora ca concept (definiție, etape de constituire, tipuri). Reieșind din contextul cercetării, au fost schițate *necesitățile* de dezvoltare, caracteristice adolescenței, vizând *sarcina* de construire a identității, prin nevoile tipice acestei vârste, împletite cu condiția „străinului” pe care o trăiesc adolescenții în contextul migrației. În aceeași ordine de idei, luând în considerare complexitatea particularităților identității etnice, au fost evidențiate procesele de aculturație, implicate în parcursul definitivării alegerii identitare, împreună cu strategiile de integrare corelate acestora (excluderea, asimilarea, provizoratul, multiculturalismul).

În **Capitolul 2. Investigarea particularităților identității etnice la adolescenți** este evocat designul cercetării, prin modelul de conceptualizare a variabilelor, care contribuie la dezvoltarea identității etnice la adolescenții moldoveni imigranți în Italia și la adolescenții moldoveni din Republica Moldova: conexiunea cu sfera valorică, specifică adolescenței, care semnifică acel *ghid* de conduită în alegerile identitare; stereotipurile etnice legate de reprezentantul grupului de apartenență;

structura identității etnice (componenta cognitivă și afectivă); sentimentul de apartenență la propriul grup etnic și factorii determinanți (importanța identității etnice, interrelația dintre majoritate și minoritate). În același context, sunt descrise: etapele cercetării, scopul, obiectivele, metodele utilizate, eșantionul de cercetare, ipoteza de cercetare și supozițiile care urmează a fi explorate. Prezentarea rezultatelor investigației este elaborată pe trei dimensiuni: cantitativă, cantitativ-comparativă și calitativă.

În **Capitolul 3. Implicațiile factorilor psihosociali în formarea și dezvoltarea identității etnice la adolescenții moldoveni din diasporă** sunt conținute rezultatele cu caracter descriptiv și sintetic ale dimensiunilor derivate din cadrul *focus grupurilor* organizate în contextul cercetării: familia, ca factor determinant de bază în conturarea identității etnice; comunitatea, ca relație și resursă; limba - ca marker etnic; grupul de semeni – element indispensabil în definirea identității; școala, ca traiectorie de adaptare și integrare în contextul țării-gazdă; identitatea etnică și cultura; identitatea etnică și spațiul virtual.

Concluziile generale și recomandările sintetizează principalele rezultate teoretice și metodologice ale cercetării, corelate cu tema abordată, obiectivele, scopul și ipotezele. Sunt descrise argumente concrete, rezultate din analiza problemei științifice soluționate în lucrare, valoarea teoretică și practică a investigației, limitele conceptuale și metodologice ale cercetării în baza rezultatelor obținute, recomandările cu referire la diseminarea rezultatelor în contextul învățământului universitar și al intervenției psihologice, precum și eventualele direcții de perspectivă legate de tema abordată.

II. CONȚINUTUL TEZEI DE DOCTORAT

Capitolul 1 (Abordări teoretice și metodologice cu referire la identitatea etnică) argumentează alegerea temei de cercetare. Astfel, literatura vastă reliefează cu multă claritate demersurile investigative din domeniul etnopsihologiei spre înțelegerea amănunțită a constructului identității etnice. Referitor la definirea dimensiunilor pe care le cuprinde acest concept, este important să se facă distincția între componenta „obiectivă”, în sensul identității care se dobândește la naștere și nu poate fi schimbată, și componenta „subiectivă”, care este determinată de semnificația personală pe care indivizii o atribuie etniei lor. În primul caz, este invocat conceptul de *etnicitate*, pe când în cel de-al doilea caz - de *identitatea etnică*.

Dacă în cazul literaturii sociologice există tendința de le lua drept sinonime, atunci în cazul perspectivei psihologice și psihosociale se subliniază importanța distingerii acestor noțiuni, ancorate la procesele identitare, care relaționează cu componentele structurale ale grupurilor¹⁰. Conceptul de *etnicitate*, este legat de indicatori precum: originea geografică, limba vorbită, rasă, trăsături fizice, obiceiuri, istorie și se referă la un grup de oameni, care se recunosc pe baza caracteristicilor biologice, culturale și / sau religioase. Fiind considerată o „conștiință falsă”, antropologul Pintus A.¹¹ vede etnicitatea ca un atașament *irațional* față de originea proprie, față de propriul teritoriu și față de propria religie. În acest context, o definiție mai articulată a etnicității, a fost propusă de Smith A.¹² și preluată ulterior de cercetătorul italian Tullio-Altan C.¹³. Smith A.¹⁴ consideră etnia drept un „complex mitico-

¹⁰ LIEBKIND, K. Ethnic identity - Challenging the boundaries of social psychology. In: BREAKWELL, G. M. (coord. ed.). *The social psychology of identity and the self-concept*. London: Surrey University, 1992, p. 147-186. ISBN 0121286851.

¹¹ PINTUS, A. *Psicologia sociale e multiculturalità*. Roma: Carocci, 2008. 68 p. ISBN 9788843047536.

¹² SMITH, A.D. *National Identity*. Londra: Penguin Books. 1991. 16 p. ISBN 0140125655.

¹³ TULLIO ALTAN, C. *Antropologia. Storia e problemi*. Milano: Feltrinelli, 1996. 231 p. EAN 9788807100086.

¹⁴ SMITH, A.D., *Op. Cit.*

simbolic”, bazat pe amintiri împărtășite, care iau forma mitului. În același sens, Tullio-Altan C.¹⁵ distinge aici câteva atribute pe care le consideră necesare pentru realizarea unei comunități etnice conștiente de sine: un nume colectiv, mitul unei origini comune, amintiri și elemente caracteristice uneia și aceleiași culturi, asocierea cu un anumit teritoriu *național* și sentimentul de solidaritate între membrii comunității. Cercetătorul¹⁶ propune mai târziu o definiție a *etnicității*, înțeleasă ca un „complex simbolic, trăit de diferite popoare, drept element constitutiv al identității lor și ca principiu al agregării sociale”, identificând componentele acestui complex în transfigurarea simbolurilor și valorilor privind aspectele esențiale ale realității. Autorul delimitează *etnicitatea* în cinci componente diferite, referindu-se la: setul de valori, norme religioase și civile, pe baza cărora este construit și reglementat caracterul social al grupului (*ethos*), povestirea sub forma mitului privind originea grupului etnic (*epos*); structura limbajului prin care are loc comunicarea socială (*logos*); normele care reglementează relațiile descendenților, pe care se întemeiază familiile, neamurile și toate relațiile de rudenie (*genos*) și aspectele de localizare a grupului etnic pe un teritoriu (*topos*).

Conceptul de *identitate etnică*, pe de altă parte, fiind legat de *componenta subiectivă*, implică un *proces*, prin care individul achiziționează conștiința de a fi membru al unui anumit grup, împreună cu valoarea și înțelesul afectiv atribuit apartenenței¹⁷. Totuși, în acest caz, nu vorbim despre un proces de aderare imperturbabilă, ci despre o dinamică de evoluție, care necesită o *poziționare precugetată* de tip psihologic. Astfel, identitatea etnică se prezumă ca: realitate subiectivă; se fundamentează pe importanța atribuită propriei apartenențe etnice; nu se suprapune complet cu cultura, limba și teritoriul; se conduce după ideea că toate grupurile umane sunt rezultatul proceselor de interacțiune dintre *unii și alții*; reprezintă rezultatul unui proces de negociere dintre individ și grupurile sociale; implică un atașament *rațional* față de propriile origini (*identificare etnică*). Prin urmare, se poate afirma că identitatea etnică se bazează pe convingerea (subiectivă) de a se angaja și de a împărtăși sistemele de credință, valorile, tradițiile și obiceiurile unui anumit grup sau comunitate, din care derivă ideea și reprezentarea de sine¹⁸.

Un interes deosebit îl prezintă problematica identității etnice a adolescenților din diasporă. În acest sens, fenomenul multifacțat al copiilor imigranți este o realitate recentă pentru Italia și se caracterizează printr-o profundă eterogenitate, atât prin prisma contextului, cât și prin cel al etniei, acumulând de-a lungul timpului numeroase ambiguități datorate dificultății de a defini această categorie. Făcând referire la acest fapt, antropologii Warner W. și Stroala L.¹⁹ propun o clasificare complexă a generațiilor formate în urma migrației: „*Scara generală de clasificare a generațiilor etnice*”, unde imigrații constituie „Generația P” (Generația Parentală), făcând o distincție evidentă între imigrații adulți „P 1” și copiii sosiți în țara ospitalieră, până la vârsta de 18 ani „P 2”, care reprezintă *generația-punte* între imigrații adulți și copiii născuți în țara ospitalieră. Astfel, generațiile definite ca „P 1” sunt considerate de unele comunități ca „imigranți P 2” (*half immigrant*), ceea ce înseamnă *pe jumătate imigrant*.

¹⁵ TULLIO ALTAN, C. *Op. Cit.*

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ ROȘCA, T. Componente etnoidentitare. Studiu cross-cultural comparativ. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale Științelor Socioumane, Ediția a XIII-a*. Chișinău, 1-2 decembrie, 2022, p. 135-144. ISBN 978-9975-165-61-7.

¹⁸ PHINNEY, J.S. Stages of Ethnic Identity Development in Minority Group Adolescents. In: *The Journal of Early Adolescence*, 1989, nr. 9, p. 34-49. DOI 10.1177/0272431689091004.

¹⁹ WARNER, W.L., STROLE L. *The Social Systems of American Ethnic Groups*. Greenwood: Praeger, 1976. 261 p. ISBN 0837185025.

Mai târziu, psihosociologul Rumbaut R.²⁰, fiind inspirat de clasificarea cercetătorilor Warner W. și Strola L., a dezvoltat o clasificare graduală, care face o diferențiere între prima generație de migranți, care a ajuns în țara de destinație la maturitate și cei care au emigrat fiind copii sau adolescenți. Astfel, „Generația 1,5 G”, este reprezentată de copii cu vârsta de 6-12 ani, care au inițiat traseul școlar în țara de origine, după care au fost aduși în țara gazdă; „Generația 1,25 G”, este constituită de copii care au emigrat la vârsta de 13-17 ani, iar „Generația 1,75 G” este compusă de copii care au emigrat la vârsta preșcolară de 0-5 ani.

Ambele clasificări: „P 1”, „P 2” și delimitarea zecimală „1,5 G”, „1,25 G”, „1,75 G”, conduc la acceptiunea *generațiilor fracționate* sau a *imigranților involuntari*, impactul lor fiind considerabil la formarea „diasporei noi, cea a copiilor”, un joc de cuvinte, care subliniază dispersia acestora într-o lume nouă, „într-o epocă a diasporei”²¹.

Termenul *diasporă* provine din cuvântul grecesc „*diaspeirō*” și este interpretat ca *dispersie, răspândire* sau *împrăștiere*, care de-a lungul timpului, în calitate de fenomen, a căpătat sensuri mult mai largi²². Cu câteva decenii în urmă, experiența exodului evreiesc funcționase ca un „arhetip” al diasporei, tradus printr-o formă de migrație forțată și violentă, caracterizată prin persecuție și sentiment de pierdere²³. Dar odată cu creșterea exponențială a formelor de diasporă, recunoscute în lumea contemporană, sensul etimologic al termenului a fost extins și nu se mai concentrează doar pe experiența pierderii²⁴. Prin urmare, dacă la început diaspora era abordată ca „migranți de peste hotare, uniți prin sentimentul identității naționale”, astăzi *diaspora are o identitate*, sentimentul de apartenență la diasporă devenind un factor de identificare important, în care componenta „etică” se raportează la sistemul de valori, istorie, cultură și capacități creative ale unei națiuni²⁵.

Conform lui Bauböck R.²⁶ „*diaspora desemnează orice comunitate etnică aflată în afara frontierei țării de origine, fiind definită ca o congregație în internul unei comunități mai mari, ai cărei reprezentanți dețin origini și amintiri comune, sau împărtășesc același trecut istoric și cultural, fiind identificată cu comunitatea transnațională*”.

În același cadru, diaspora are cel puțin trei înțelesuri în cadrul diferitor discipline științifice: *diaspora ca formă socială*, care subliniază relația triadică dintre grupurile etnice dispersate geografic, dar autoidentificate și identificabile colectiv, statele teritoriale în care grupurile își au reședința și contextul de origine; *diaspora ca tip de conștiință*, care se generează între comunitățile transnaționale; *diaspora ca mod de producție culturală*, ce este legată direct de apariția fenomenului de globalizare, ca flux de obiecte culturale, imagini și semnificații, care rezultă din procesul pestriț de creolizare cu

²⁰ RUMBAUT, R. G. Paradoxes (And Orthodoxies) of Assimilation In: *Sociological Perspectives*. New York: SAGE. 1997, nr. 3, vol. 40. p. 483-51. DOI 10.2307/1389453.

²¹ AMBROSINI, M. *Sociologia delle migrazioni*. Bologna: Il Mulino, 2011. 176-180 p. ISBN 9788823817500.

²² ROLLER, M. Conceptualizarea termenului și fenomenului diasporei. În: *Moldoscopie*, 2012, nr. 1(56), p. 10-19. ISSN 1812-2566/ISSNe 2587-4063.

²³ KENNY, K. *Diaspora: a very short introduction*. New York: Oxford University Press. 2013. 22 p. ISBN 978-0-19-985858-3.

²⁴ ROȘCA, T., ROȘCA, N. Diaspora vs transnational: abordări ale migrației între online și offline. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale științelor socioumane. Ediția a 14-a*. Chișinău, 7-8 decembrie., 2023, vol. 1, p. 144-159. ISBN 978-9975-165-61-7.

²⁵ GABACIA, D. *Emigrati. Le diaspore degli italiani dal Medioevo a oggi*. Torino: Einaudi Editore, 2003. 19 p. ISBN 9788806163846.

²⁶ BAUBÖCK, R. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. 300 p. ISBN 9789089642387.

influențe multiple, negocieri și transformări constante²⁷. În concepția lui Safran W.²⁸ putem defini un val de migrație ca fiind o diasporă, dacă aceasta întrunește următoarele caracteristici: dacă membrii diasporei sau strămoșii ei au fost îndepărtați de baza originară spre două sau mai multe teritorii situate la „periferie” sau străine; *dacă mențin o viziune, un mit, o memorie colectivă despre patria lor, istoria și așezământul geografic al acesteia* (caracteristică fundamentală); dacă pretind că nu sunt acceptați pe deplin de societatea-gazdă și se simt parțial îndepărtați sau izolați de aceasta; dacă consideră patria strămoșilor lor ca pe o adevărată casă și locul în care ei sau strămoșii lor vor dori să se întoarcă; dacă se simt responsabili într-un mod colectiv pentru prosperitatea și securitatea țării natale; dacă continuă să relaționeze personal sau în numele altora cu patria natală, având conștiința etnică și comunitară profund definită prin existența acestei relații.

Astfel, *factorii determinanți universali ai diasporei* sunt:

a) orice diasporă se creează în urma migrațiilor, fiind un proces decis, de bunăvoie (în categoria diasporei sunt incluse uneori și grupurile strămutate ca urmare a expulzărilor din motive politice, a foametei, a războaielor, a calamităților sau a deportărilor); b) are întotdeauna propria sa țară care o face unică; c) menține relații constante și coerente cu patria istorică, deseori apărându-i interesele cu solidaritate în țara de reședință; d) locuiește împrăștiat, populând dens anumite regiuni; e) posedă un tip specific de identitate, bazat pe diferențele față de populația statului „gazdă” și pe realizarea unui viitor comun cu acesta²⁹; f) dă dovadă de o puternică autoidentificare etnică³⁰. Apartenența la diasporă în acești termeni, înseamnă a avea o conștientizare precisă, o legătură emoțională puternică, care se construiește în jurul ideii de a putea împărtăși o moștenire comună de origini culturale și simbolice, pe când a face parte dintr-un grup de diasporă, este ceva care implică generațiile prezente și trecute, competența lingvistică, relațiile etnice și consumul cultural etnic³¹.

În cazul Republicii Moldova, procesul de formare și consolidare a diasporei este o problemă actuală, atât din punct de vedere științific, cât și politic, care necesită o atenție imediată³².

Ceea ce ține de *diaspora moldovenească*, putem afirma, conform concepției lui Armstrong J.³³, că la moment diaspora moldovenească poate fi clasificată ca o diasporă în curs de dezvoltare. Cu referire la acest lucru, politologul moldovean Moșneaga V.³⁴ notează că diaspora „începe să devină *un actor independent* în politica de migrație, cerând mai multă atenție și instituționalizare a rolului său în ceea ce privește viața țării”.

Luând în considerare complexitatea procesului de formare a identității etnice la adolescenții din diasporă, o semnificație aparte o au procesele de aculturație, implicate în acest itinerar destul de

²⁷ ROȘCA, T., ROȘCA, N. Diaspora vs transnational: abordări ale migrației între online și offline. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale științelor socioumane. Ediția a 14-a*. Chișinău, 7-8 decembrie., 2023, vol. 1, p. 144-159. ISBN 978-9975-165-61-7.

²⁸ SAFRAN, W., *Op. Cit.* SAFRAN, W. Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. In: *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, University of Toronto Press, 1991, nr.1(1), p. 83-99. ISSN 1911-1568.

²⁹ COHEN, R. *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press, 1997. 8 p. ISBN 9780203928943.

³⁰ ЛЕБЕДЕВА, Н. М. Этническая идентичность и благополучие русских на постсоветском пространстве: роль диаспоры. В: *Культурно-историческая психология*, 2021, н. 4, том 17, с. 16-24. DOI: 10.17759/chp.2021170402.

³¹ ROȘCA, T., ROȘCA, N., *Op. Cit.*

³² MORARU, V., RUSNAC, G., DELEU, E. Itinerarul definirii unui concept: generații secunde de migranți. În: *Moldoscopie*, 2019, nr. 4(87), p. 65-75. ISSN 1812-2566.

³³ ARMSTRONG, J.A. Mobilized and Proletarian Diasporas. In: *The American Political Science Review*, 1976, nr. 2(70), p. 393-408. DOI 10.2307/1959646.

³⁴ MOȘNEAGA, V., RUSU, R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul. În: *Moldoscopie*, 2007, nr. 1, p. 91-103. ISSN 1812-2566.

dificil. Termenul „aculturație” a fost inițial folosit de antropologii Levi-Strauss C.³⁵ și Liebkind K.³⁶ pentru a descrie *procesul de schimbare bidirecțională, care are loc între două grupuri etnoculturale care intră în contact direct și prelungit*. Graves T.³⁷ propune în această conjunctură conceptul de *aculturație psihologică*, pentru a indica schimbările și percepțiile individului care face parte dintr-un grup implicat într-un proces de aculturație. Astfel, factorii colectivi, care iau naștere dintr-un proces de aculturație sunt diferiți și se referă atât la aspectele sau caracteristicile tipice societății de origine, cât și la cele tipice societății-gazdă. În acest sens, un rol important îl au caracteristicile etnografice (limba, religia, valorile), situația politică existentă în momentul emigrației (prezența conflictelor, războaielor civile sau represiunilor în curs), condițiile economice a țării de origine (sărăcia, distribuția inegală a resurselor) și factorii demografici (suprapopularea, creșterea populației), pe când, în cazul societății-gazdă, se pune accent pe politica și pe atitudinile care există față de imigrație și grupurile etnice, tipul de migrație și gradul de susținere socială pe care grupul de aculturație poate conta în contextul- gazdă.

Astfel, în urma analizei literaturii de specialitate, am emis următoarea **problemă de cercetare**, care, *se axează pe contradicția dintre nevoia socială de a investiga caracteristicile specifice privind identitatea etnică a adolescenților migranți și lipsa studiilor referitoare la acest fenomen în psihologia socială, pe fundalul dificultăților întâmpinate în explicarea dezvoltării și transformării identității etnice a adolescenților în procesul de adaptare la un context intercultural*. Esența cercetării, constă în găsirea răspunsului la următoarele întrebări: *Cum se schimbă identitatea etnică a adolescenților moldoveni din diasporă în procesul lor de adaptare la spațiul intercultural? Care sunt valorile care îi caracterizează astăzi pe adolescenții moldoveni și care este impactul acestora asupra alegerilor lor identitare în diferite contexte socioculturale? Ținând cont de structura identității etnice, care sunt componentele identitare predominante? Care sunt factorii determinanți, care influențează procesul formării identității etnice la adolescenții moldoveni?* Rezultate, care ar putea constitui baza intervențiilor practice cu adolescenții moldoveni din diasporă, prin includerea acestora în diverse programe culturale și educaționale, în scopul dezvoltării unui atașament și atitudini pozitive față de Republica Moldova.

În vederea *soluționării problemei* date, au fost trasate următoarele **direcții de cercetare**: (a) determinarea particularităților identității etnice prin factorii care contribuie la formarea și dezvoltarea acesteia la adolescenții moldoveni; (b) realizarea focus grupurilor, pentru a surprinde caracteristicile contextului (de migrație) în care are loc procesul formării și dezvoltării identității etnice la adolescenți.

Prin urmare, **scopul cercetării** constă în delimitarea factorilor participativi în constituirea și menținerea identității etnice la adolescenți, care ar contura specificitatea trăsăturilor acesteia în contextul migrației, pe fundalul valorilor predominante, ca vector pentru alegerile identitare.

Capitolul 2 (Investigarea particularităților identității etnice la adolescenți) reprezintă demersul investigațional adoptat, cu accent pe factorii-cheie, implicați în itinerarul construcției identitare la adolescenți. În acest sens, au fost utilizate abordări de ordin practic, cantitative și calitative, pentru a investiga: dimensiunile sferelor valorice (metoda „*Nivelul corelației dintre „valoare” și „disponibilitate” în diferite sfere ale vieții*”, elaborată de Fantalova E. B.)³⁸, parametrii

³⁵ LÉVI-STRAUSS, C. *Antropologia structurale*. Milano: Il Saggiatore, 2009. 403 p. ISBN 8856501066.

³⁶ LIEBKIND, K. *Acculturation*. In: BROWN, R., GAERTNER, S. (coord. ed.). *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes*. Oxford: Blackwell, 2001, p. 386-406. ISBN 0-631-21062-8.

³⁷ GRAVES, T. *Psychological Acculturation in a Tri-Ethnic Community*. In: *Southwestern Journal of Anthropology*, 1967, nr. 4, p. 337-350. ISSN 00384801.

³⁸ ФАНТАЛЮВА, Е.Б. *Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта*. Москва: Бахрах-М, 2001, 128 с. ISBN 5-89570-016-0.

identității etnice (chestionarul Romanova O. L.)³⁹, stereotipurile etnice care definesc reprezentantul grupului etnic al adolescenților din diasporă (metoda de investigare a stereotipurilor etnice prin tehnica *diferențialului semantic*, elaborată de Stefanenko T. G.)⁴⁰ și structura etnoidentitară (chestionarul Phinney J.)⁴¹.

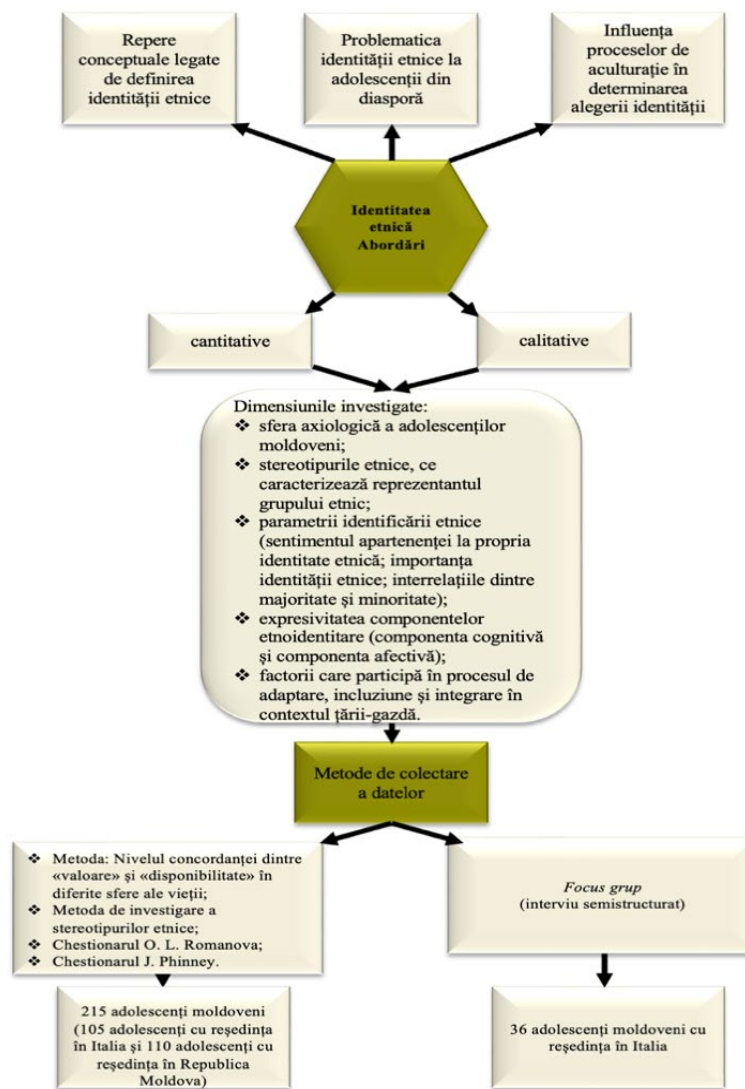

Fig. 1. Designul cercetării (elaborat de autoare)

Scopul cercetării. Investigația și-a propus studiul identității etnice la adolescenții moldoveni din mediul sociocultural italian și moldovenesc.

³⁹ РОМАНОВА, О.Л. *Развитие этнической идентичности у детей и подростков*: Автореф. дис. канд. психол. наук. Москва, 1994, 25 с.

⁴⁰ СТЕФАНЕНКО, Т.Г. *Социальная психология этнической идентичности*. Диссертация на соискание учёной степени доктора психологических наук. Москва: Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, 1999, 48 с.

⁴¹ ТАТАРКО, А.Н., ЛЕБЕДЕВА, Н.М. *Методы этнической и кросскультурной психологии*. Москва: НИУ ВШЭ, 2011, 132 с. ISBN 978-5-7598-0867-1.

Intervenția practică a cuprins **4 etape**: (1) *etapa de planificare investigației*: a) documentarea teoretică, prin consultarea literaturii de specialitate; b) delimitarea metodelor de culegere a datelor, precizarea pânziei de recrutare a adolescenților participanți la cercetare; (2) *etapa de colectare a datelor brute* de la adolescenții moldoveni imigranți în Italia (105) și de la adolescenții moldoveni din Republica Moldova (110); validarea protocoalelor cu răspunsuri; realizarea bazei de date; desfășurarea focus grupurilor; (3) *etapa de prelucrare cantitativă și calitativă a datelor colectate* de la ambele grupe de adolescenți; (4) *etapa de analiză și interpretare a rezultatelor*, raportate la scopul și obiectivele intervenției practice, corelate cu contextul sociocultural din care provin adolescenții.

Obiectivele cercetării au fost: (a) stabilirea unui plan/model integrativ al factorilor care influențează construcția identității etnice la adolescenți; (b) identificarea sferelor de viață cu conotație de valoare, care au impact în procesul de formare și dezvoltare a identității etnice la adolescenți; (c) determinarea nivelului referitor la parametrii de identificare etnică la adolescenți; (d) delimitarea componentelor predominante privind structura identității etnice la adolescenți; (e) identificarea stereotipurilor etnice cu referință la reprezentantul grupului etnic.

Ipotezele de lucru: (1) Sfera valorică a adolescenților moldoveni reflectă o structură ierarhică, care încorporează atât valori comune, cât și valori diferite, locul ierarhic al valorilor fiind determinat de impactul contextului sociocultural și al statutului social (grupul minoritar); (2) Autostereotipurile adolescenților moldoveni imigranți în Italia, se diferențiază de autostereotipurile adolescenților moldoveni din Republica Moldova. Pentru primii acestea reprezintă o resursă importantă pentru adaptarea la mediul sociocultural al țării-gazdă; (3) Sentimentul apartenenței etnice este determinat de statutul (majoritar sau minoritar) și contextul sociocultural de trai; (4) Componenta afectivă a identității etnice la adolescenții moldoveni imigranți în Italia este mai pronunțată, comparativ cu cea a adolescenților moldoveni din Republica Moldova, cu privire la trăirea sentimentului de apartenență la propriul grup etnic și la nivelul de adaptare la cultura grupului majoritar; (5) La conturarea identității etnice a adolescenților moldoveni, o influență semnificativă o are apartenența de gen.

Modalitatea de constituire și descriere a eșantionului de cercetare

Ținând cont de factorii care participă în procesul construcției identității etnice, s-a ținut cont de câteva variabile-caracteristici ale adolescenților moldoveni: vârsta, reședința conform locului de trai, experiența migrației (în cazul adolescenților moldoveni din diasporă), experiența non-migrației (în cazul adolescenților moldoveni din Republica Moldova), statutul actual, genul, cetățenia. Investigația a implicat 215 de adolescenți. Primul grup de cercetare a fost reprezentat de către 105 adolescenți moldoveni (62 băieți și 43 fete), care au reședința legală în Italia, locuind în regiunile Lombardia, Emilia-Romagna, Liguria și Veneto; cu statut de școlar, înscriși în 14 instituții de învățământ; cu vârsta medie de 16,2; timpul mediu al aflării pe teritoriul Republicii Italiene – 7,4 ani. Al doilea grup de cercetare a fost reprezentat de către 110 adolescenți moldoveni (43 băieți și 67 fete), care au reședința legală în Republica Moldova; cu statut de școlar, înscriși în 4 instituții de învățământ: 2 – din orașul Chișinău și 2 – din orașul Florești; cu vârsta medie de 15,8.

Rezultatele cercetării

Bazându-ne pe convingerea faptului că dimensiunea axiologică influențează alegerile identitare ale indivizilor, o atenție deosebită a fost acordată descoperirii valorilor adolescente, dictată de caracteristicile specifice acestei vârste, ca moment fundamental în fortificarea identității și a bagajului lor axiologic. Astfel, în urma administrării metodei *Nivelul de corelație între „valoare” și „disponibilitate” în diferite sfere de viață*, elaborată de Fantalova E. B, s-au conturat următoarele date:

a) ierarhia de valori a adolescenților moldoveni din Republica Moldova și a adolescenților moldoveni imigranți în Italia, cuprinde structuri axiologice diferite; „*libertatea ca independență în*

acțiuni” reprezintă sfera de viață privilegiată atât pentru adolescenții din Republica Moldova, cât și pentru adolescenții din diasporă, fiind una dintre particularitățile cele mai importante, caracteristică acestei perioade de vârstă, indiferent de mediul sociocultural. Totodată, dacă adolescenții din R. Moldova aleg prioritar „sănătatea” și „viața de familie fericită”, atunci, prioritar pentru adolescenții imigranți în Italia, sunt: „serviciul interesant” și „securitatea materială”. Conform datelor obținute în urma comparațiilor (Tabelul 2.1), observăm existența diferențelor semnificative între adolescenții din Republica Moldova și adolescenții moldoveni din Italia referitor la aprecierea valorilor în cazul sferelor: „sănătate” „o viață de familie fericită” și „încrederea în sine (lipsa dubiilor)” ($p < 0,001$), unde rezultatele obținute de adolescenții din Republica Moldova sunt semnificativ mai mari din punct de vedere statistic decât cele obținute de adolescenții moldoveni din Italia. La fel, remarcăm diferențe semnificative și în cazul sferelor: „serviciu interesant”, „dragostea” „securitatea materială”, „prezența unor prieteni buni”, „cunoașterea” ($p < 0,001$). În cazul acestor sfere adolescenții din Italia demonstrează valori mai mari decât adolescenții din Republica Moldova. În urma analizei comparative (Tabelul 2.2) a rezultatelor privind aprecierea valorilor în cazul adolescenților moldoveni din Italia în funcție de gen, remarcăm faptul că pentru fete, valorile precum: „prezența unor prieteni buni” ($p < 0,001$), „dragostea” ($p < 0,002$), „încrederea în sine (lipsa dubiilor)” ($p < 0,012$) și „cunoașterea” ($p < 0,001$), sunt mai semnificative din punct de vedere statistic, decât pentru băieți. La fel, constatăm faptul că băieții moldoveni, imigranți în Italia, apreciază mai mult „sănătatea” ($p < 0,002$), „o viață de familie fericită” ($p < 0,015$), și „creația” ($p < 0,016$), comparativ cu fetele^{42 43}. Analizând diferențele în funcție de gen, privind aprecierea valorilor în cazul adolescenților participanți din Republica Moldova, observăm din Tabelul 2.3, că pentru băieți, sunt mai semnificative valorile precum: „prezența unor prieteni buni” ($p < 0,001$), „o viață de familie fericită” ($p < 0,002$), „un mod de viață activ” ($p < 0,001$) și mai puțin semnificative, în comparație cu fetele, sunt: „serviciul interesant” și „cunoașterea” ($p < 0,001$).

b) sferele de viață care prezintă puțin interes atât pentru adolescenții din Republica Moldova, cât și pentru cei din diasporă sunt: „frumusețea naturii și artei”, „un mod de viață activ” și „creația”.

c) sferele de viață care dispun de un nivel ridicat de disponibilitate, pentru un număr foarte mic de adolescenți din Republica Moldova, sunt „un mod de viață activ”, „sănătatea” și „o viață de familie fericită”, celelalte fiind clasificate ca complet indisponibile. Același lucru este remarcat și în cazul adolescenților din Italia, care au ales, în număr foarte mic, „frumusețea naturii și artei”, „dragostea” și „serviciul interesant”, ca sfere de care aceștia se pot bucura fără probleme;

d) sferele de viață sesizate ca fiind mai puțin disponibile sunt diferite la adolescenții din Republica Moldova și la adolescenții imigranți. În acest sens, adolescenții din Republica Moldova consideră „securitatea materială” fiind sfera de viață mai puțin accesibilă pentru ei, pe când pentru adolescenții imigranți, „o viață de familie fericită” reprezintă sfera cu cea mai mică accesibilitate. Acest lucru ne sugerează că familia imigrantă se confruntă cu dificultăți, care își lasă amprenta asupra „familiei fericite” al adolescenților moldoveni, influențându-le „încrederea în sine” și „prezența unor prieteni buni”, ambele fiind conectate la valorile familiei;

e) discrepanța dintre dezirabilitatea și disponibilitatea subiectivă a sferelor de viață ne arată că „frumusețea naturii și artei” este o valoare de importanță scăzută atât pentru adolescenții din Republica Moldova, cât și pentru cei din Italia, ceea ce ne vorbește despre faptul că această sferă de

⁴² КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценности старших школьников молдаван в Италии и Республике Молдова: кросс-культурный аспект. În: *EcoSoEn*, 2023, nr. 1, p. 65-73. ISSN 2587-344X.

⁴³ КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценностная сфера старших школьников и студенческой молодежи в транзитивном обществе. În: *Materialele Conferinței: Știință, educație, cultură*. Comrat, 13 februarie, 2023, p. 611-614. ISBN 978-9975-83-254-0; 978-9975-83-256-4.

viață este percepută ca fiind inutilă pentru toți adolescenții care au participat la cercetare. În același timp, o valoare esențială pentru ambele grupuri este „*libertatea ca independență în acțiuni*”, plasându-se în zona proximală de accesibilitate. Cele mai semnificative sfere de viață, dar greu de realizat pentru adolescenții din Italia, sunt: „*serviciul interesant*”, „*securitatea materială*” și „*cunoașterea*”, pe când pentru adolescenții din Republica Moldova - „*sănătatea*”. La fel, pentru ambele grupe de adolescenți, sferile de viață care sunt la fel de semnificative, dar greu de obținut, sunt: „*dragostea*”, „*încrederea în sine (lipsa dubiilor)*”, „*libertatea ca independență în acțiuni*”, „*o viață de familie fericită*” și „*creația*”. Sfera cea mai armonios exprimată în ambele grupe de adolescenți este „*un mod de viață activ*”. În cazul adolescenților din Italia, sfera cea mai armonios reprezentată este „*sănătatea*”. Așadar, pentru adolescenții din ambele grupe, o corespondență armonioasă între ceea ce-și doresc și ceea ce este disponibil este încă un parcurs dificil. În urma rezultatelor din comparațiile efectuate (Tabelul 2.6) în legătură cu discrepanțele dintre dezirabilitatea și disponibilitatea sferelor de viață pentru acești adolescenți, observăm faptul că o sferă accesibilă, dar fără importanță, pentru ambele grupe de adolescenți este „*frumusețea naturii și artei*” ($p < 0,05$). Cele mai semnificative sfere, care sunt greu de atins pentru adolescenții moldoveni din Italia, sunt: „*serviciul interesant*”, „*securitatea materială*”, „*cunoașterea*” ($p < 0,001$), pe când pentru adolescenții din Republica Moldova este doar „*sănătatea*” ($p < 0,001$). La fel, pentru ambele grupe de adolescenți, sferile care sunt la fel de semnificative, dar greu de obținut, sunt: „*dragostea*”, „*încrederea în sine (lipsa dubiilor)*”, „*o viață de familie fericită*” și „*creația*”. Sfera în care ambele grupe de adolescenți simt prezența unei armonii este „*un mod de viață activ*” ($p < 0,036$). În cazul adolescenților moldoveni din Italia, „*sănătatea*” ($p < 0,001$) este sfera unde aceștia au senzația că există un anumit echilibru⁴⁴. Așadar, ambele grupe de adolescenți încă se confruntă cu dificultatea de a găsi un echilibru între ceea ce își doresc și ceea ce este disponibil la moment. Analizând discrepanțele privind dezirabilitatea și disponibilitatea sferelor de viață în funcție de gen, pentru adolescenții moldoveni din Italia (Tabelul 2.7), remarcăm faptul că băieții și fetele din diasporă prezintă o discrepanță identică între atractivitatea sferei și dificultatea în a o atinge aici (adică este semnificativă, dar greu de realizat) în ceea ce privește „*un mod de viață activ*”, „*serviciu interesant*”, „*dragostea*”, „*securitatea materială*” și „*libertatea ca independență în acțiuni*”. Atât la băieți, cât și la fete, „*un mod de viață activ*” este sfera care trezește sentimentul echilibrului. În cazul fetelor, sfera care corespunde unei armonii este „*creația*” ($p < 0,020$). Totodată, valoarea „*frumusețea naturii și artei*” ($p < 0,034$) - atât pentru fete, cât și pentru băieți, este o sferă accesibilă, dar nu foarte atractivă. În raport cu băieții, la fete este mai accentuată discrepanța dintre sfera care este greu accesibilă și disponibilitatea acesteia referitor la „*cunoaștere*” și „*prezența unor prieteni buni*” ($p < 0,001$). La fel, conform rezultatelor primite din comparațiile privind discrepanțele dintre dezirabilitatea și disponibilitatea sferelor de viață în funcție de gen, observăm din Tabelul 2.8 faptul că, băieții adolescenți din Republica Moldova percep discrepanțe semnificative în cazul sferelor: „*un mod de viață activ*” ($p < 0,037$) și „*prezența unor prieteni buni*” ($p < 0,001$), în timp ce fetele din Republica Moldova percep discrepanțe semnificativ mai mari doar în cazul sferei „*serviciu interesant*” ($p < 0,001$). Pentru băieții din Republica Moldova, sferile care sunt percepute că se află în armonie cu ceea ce își doresc și ceea ce este accesibil, sunt următoarele: „*serviciu interesant*” ($p < 0,001$), „*cunoașterea*” ($p < 0,044$), pe când pentru fetele din Republica Moldova, acestea sunt: „*un mod de*

⁴⁴ ROȘCA, T. Axiological availability and desirability. Comparative study between moldovan immigrant adolescents in Italy and moldovan adolescents in the Republic of Moldova. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2024, nr. 9 (169), p. 289-299. ISSN 1857-2103; ISSN 2345-1025.

viață activ” ($p < 0,037$). Accesibilitatea valorii „*frumusețea naturii și artei*” și „*creația*” este redată în egală măsură la băieți și la fete, dar este percepută ca fiind inutilă⁴⁵.

f) prezența conflictului intern la adolescenții moldoveni din Republica Moldova și la adolescenții moldoveni imigranți în Italia, legate de unele sfere de viață, a scos în evidență faptul că numărul adolescenților care au un conflict intern, atât din Republica Moldova cât și din Italia, este destul de mare. În acest sens este remarcabil faptul că sferile care sunt de importanță ridicată pentru ambele grupe de tineri, sunt cele care generează neliniște și îngrijorare psihologică. Conflictul intern (care cuprinde îngrijorări psihologice acute) la adolescenții din Republica Moldova ține de sferile următoare: „*libertatea ca independență în acțiuni*” 87%, „*o viață de familie fericită*” - 69,1%, „*sănătate*” - 59,1% și „*securitatea materială*” - 25,5%. Pentru adolescenții moldoveni, imigranți din Italia, conflictul intern corelează cu sferile: „*serviciu interesant*” - 83,8%, „*securitatea materială*” - 78,1%, „*libertatea ca independență în acțiuni*” - 59%, „*o viață de familie fericită*” - 59%, „*cunoașterea*” - 52,4%, „*prezența unor prieteni buni*” - 49,5. Din cele menționate, observăm faptul că la adolescenții moldoveni imigranți în Italia conflictul intern cuprinde mai multe sfere de viață, comparativ cu adolescenții din Republica Moldova.

Și aici devine evidentă o diferență importantă în structura conflictului intern la adolescenții moldoveni din Republica Moldova și la cei din Italia: dacă adolescenții moldoveni din Republica Moldova, sunt îngrijorați de construirea unei familii fericite, care necesită sănătate și putere, ce poate sta la baza libertății în acțiuni, atunci în cazul adolescenților moldoveni imigranți în Italia, serviciul interesant și securitatea materială, le-ar oferi libertatea în acțiuni. Așadar, pe fundalul conflictului intern al ambelor grupe de adolescenți moldoveni, putem observa cum sferile valorice reflectă contextul sociocultural în care are loc socializarea, formarea și transformarea identității lor etnice;

g) prezența sentimentului de vid interior a fost identificat în cazul sferei valorice „*frumusețea naturii și artei*” în ambele grupe de adolescenți moldoveni.

În urma administrării metodei de investigare a stereotipurilor etnice prin tehnica *diferențialului semantic*, elaborată de Stefanenko T. G., s-au evidențiat următoarele rezultate: adolescenții moldoveni din Italia prezintă o imagine mai pozitivă a reprezentantului grupului lor etnic, cu privire la *calitățile profesionale*. Autostereotipul evocat aici include următoarele calități profesionale: *determinare, organizare, spiritul gospodăresc și predispoziția de a conduce*. Cu toate acestea, adolescenții fiind destul de critici, evidențiază și unele trăsături mai puțin pozitive: *lipsa spiritului de inițiativă și rigiditatea*, care deși sunt exprimate la un nivel scăzut, fac parte din imaginea de ansamblu a moldoveanului. În cazul adolescenților din Republica Moldova, imaginea reprezentantului grupului etnic este la fel de pozitivă, doar că din punct de vedere al reprezentării calităților, acestea sunt inferioare semenilor lor din Italia. Așadar, în percepția acestora, imaginea reprezentantului grupului lor etnic este dominată de următoarele două calități: *flexibilitate și spiritul de inițiativă*. În urma comparației privind calitățile profesionale ale moldoveanului în baza viziunii adolescenților moldoveni din Italia și a celor din Republica Moldova, stereotipul *calităților profesionale* ale reprezentantului grupului lor etnic, prezintă atât similitudini, cât și diferențieri. Chiar dacă în ambele grupe este evidențiată calitatea privind *spiritul gospodăresc* a moldoveanului, totuși, *referindu-ne la adolescenții moldoveni din Italia, spiritul gospodăresc reflectă acea resursă de integrare într-un mediu cultural străin, prin menținerea imaginii sociale, care reprezintă un punct de sprijin fundamental în parcursul integrării lor în țara-gază*. Conform variabilelor cercetate, unde am sesizat percepția stereotipizată a adolescenților, observăm că adolescenții moldoveni din Italia, în comparație

⁴⁵ ROȘCA, T. Axiological availability and desirability. Comparative study between moldovan immigrant adolescents in Italy and moldovan adolescents in the Republic of Moldova. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2024, nr. 9 (169), p. 289-299. ISSN 1857-2103; ISSN 2345-1025.

cu cei din Republica Moldova, consideră moldoveanul fiind mult mai *determinat* ($t=-3,108$, $p<0,001$), mai *organizat* ($t=-11,991$, $p<0,001$) și mai *predispus pentru a conduce* ($t=-5,652$, $p<0,001$). Cu alte cuvinte, în percepția adolescenților moldoveni din Italia, imaginea despre cum este moldoveanul în ziua de azi este mai pozitivă în comparație cu cea a adolescenților din Republica Moldova. Desigur, parțial, acest lucru poate fi justificat prin fenomenul idealizării reprezentantului propriului grup etnic, dar și prin necesitatea dezvoltării acestor calități pentru o adaptare cât mai eficientă la noile condiții ale țării-gazdă, pe fundalul migrației⁴⁶. Astfel, atunci când ne referim la calitățile profesionale, notăm faptul că adolescenții moldoveni imigranți în Italia prezintă o imagine destul de pozitivă a reprezentantului grupului lor etnic, iar evaluarea lor fiind definită de *determinare*, *organizare*, *spiritul gospodăresc* și *predispoziția de a conduce* a moldoveanului. Cu toate acestea, notăm că *hărnicia* ($t=-6,867$, $p<0,001$), este și ea o calitate cu tendință pozitivă, chiar dacă este puțin evidențiată. În același timp, în percepția stereotipizată a adolescenților moldoveni din Italia, moldoveanul este definit cu mai puțin *spirit de inițiativă* ($t=10,619$, $p<0,001$) și drept *rigid*, ($t= 14,396$, $p<0,001$). Deși aceste trăsături sunt mai puțin redată, totuși ele predomină asupra calităților precum *spiritul de inițiativă* și *flexibilitate*. Privitor la diada „pasivitate-activism” ($t=-2,990$, $p=0,003$) (Tabelul 2.11), observăm că adolescenții au prezentat o anumită dificultate în determinarea intensității uneia dintre aceste trăsături (activismul fiind mai accentuat în cazul adolescenților moldoveni din Italia), probabil din cauza poziției minoritare pe care o dețin în țara ospitalieră, alimentată de nevoia unei adaptări psihologice la mediul cultural de viață diferit, comparându-se intrinsec cu grupul dominant (adolescenții italieni). În ansamblu, așadar, observăm faptul că *imaginea stereotipizată a moldoveanului este destul de generoasă în calități pozitive, lucru care decorează, la fel de pozitiv, imaginea acestuia, ceea ce în opinia noastră reprezintă un fundament important pentru autoidentificare, într-un spațiu cultural străin, prin menținerea identității sociale și personale*.

În același timp, adolescenții moldoveni din Republica Moldova au o imagine *mai puțin pozitivă* despre reprezentantul tipic al grupului lor etnic, fiind destul de critici în acest aspect. Astfel, în viziunea acestora (Tabelul 2.11), cele mai evidențiate calități ale moldoveanului sunt: *flexibilitatea* și *spiritul gospodăresc*. În același context, după părerea lor, moldoveanul este *determinat*, *cu spirit de inițiativă* și *predispus de a conduce*, calități având un nivel scăzut de nuanțare, în comparație cu adolescenții din Italia, probabil din motivul necesității de a fi confirmate de mediul sociocultural în care trăiesc adolescenții zi de zi.

Comparațiile dintre autostereotipurile etnice generate de către adolescenții moldoveni din Italia și de către adolescenții din Republica Moldova, au relevat faptul că ambele grupe dețin o imagine pozitivă despre moldoveni. Cu toate acestea, autostereotipul în cazul adolescenților din Italia este mult mai clar cu referire la calitățile: *determinare*, *organizare*, *spiritul gospodăresc* și *predispoziția de a conduce*, care sunt calități *mai evidente* ($p<0,001$) decât în cazul adolescenților din Republica Moldova. În același context, au fost identificate diferențe explicite între autostereotipurile adolescenților ambelor grupe în cazul diadei: *organizare-dezorganizare*, unde adolescenții din Republica Moldova au dificultatea în a alege gradul de intensitate al trăsăturii: *organizare*. *Însă, cu referire la calitatea spiritului gospodăresc, vedem că ambele grupe s-au exprimat identic, ca fiind o calitate semnificativă pentru moldoveni, acest lucru făcându-ne să presupunem că spiritul gospodăresc reprezintă calitatea definitorie, de bază în imaginea reprezentantului grupului lor etnic*.

Prin urmare, ambele grupe de adolescenți au o imagine pozitivă despre reprezentantul grupului lor etnic în ceea ce privește calitățile profesionale, dar aceasta este mai pronunțată în cazul

⁴⁶ ROȘCA, T. Stereotipul – marker al structurilor atitudinale. Investigație cross-culturală. În: *Materialele Conferinței Internaționale: Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Ediția a 5-a*. Chișinău, 2-3 decembrie., 2022, vol. 1, p. 141-148. ISBN 978-9975-3527-2-7.

*adolescenților moldoveni din Italia. Compararea calităților profesionale în funcție de gen, a scos în evidență faptul că în percepția băieților adolescenți moldoveni din Italia și a băieților adolescenți din Republica Moldova, imaginea reprezentantului grupului lor etnic este caracterizată de: spiritul gospodăresc și determinare. Totuși, în cazul băieților adolescenți din Italia, imaginea privind calitățile profesionale ale moldoveanului este mai pozitivă și mai evidențiată, pe când în cazul băieților adolescenți din Republica Moldova, moldoveanul se prezintă ca fiind mult mai flexibil și mai antreprenorial. Analiza comparativă a autostereotipurilor calităților profesionale ale reprezentantului etnic în cazul fetelor adolescente moldovence din Italia și al fetelor adolescente din Republica Moldova, ne permite să concluzionăm următoarele: a) întrucât *spiritul gospodăresc* este apreciat în mod identic în cazul ambelor grupe, putem presupune că *această calitate reprezintă o trăsătură definitorie, de bază a moldoveanului*; b) în ambele grupe de adolescente a fost remarcată dificultatea alegerii între *pasivitate și activism*, unde nu au existat diferențe semnificative din punct de vedere statistic; c) diferența ce ține de imaginea reprezentantului grupului etnic cu referire la calitățile profesionale este sesizabilă în cazul celorlalte perechi de calități. În acest sens, potrivit adolescentelor moldovence din Italia, imaginea moldoveanului este caracterizată de: *determinare, organizare, hărnicie și predispoziția de a conduce*, pe când în cazul celor din Republica Moldova, acestea au indicat că moldoveanul întrunește doar *flexibilitatea și spiritul de inițiativă*. Prin urmare, diferențele dintre alegerile adolescentelor pot fi explicate în funcție de locul de trai, contextele diferite și diversele roluri asumate. Așadar, fetele adolescente din Republica Moldova, făcând parte din grupul majoritar, se evaluează ca fiind mai flexibile și mai antreprenoriale (acest lucru depinde de grupul majoritar și de poziția lui în societate), pe când pentru o integrare eficientă ca grup minoritar (grup de imigranți), fetele adolescente din Italia ar fi și potrivit să fie mai deschise, mai determinate, mai organizate, mai harnice și mai predispuse de a conduce.*

Autostereotipul cu referință la *calitățile personale* în cazul adolescenților moldoveni din Italia, este *dominat de trăsături pozitive, dar este mai puțin clar, comparativ cu autostereotipul cu privire la calitățile profesionale*. În același timp, pe lângă calitatea *onestitate*, care are o prevalență mai mare, imaginea reprezentantului grupului lor etnic, este „stăpânită” și de: *deschidere, liniște (iubitor de pace), delicatețe, finețe și receptivitate*. În același context, *autostereotipul cu privire la calitățile personale, generat de adolescenții din Republica Moldova, poate fi caracterizat confuz și contradictoriu*, întrucât adolescenții evidențiază trăsăturile pozitive ca *onestitate, delicatețe și finețe*, „îmbinate” cu trăsăturile mai puțin pozitive: *agresivitate, retragere și insensibilitate*. Analiza comparativă a autostereotipurilor cu privire la *calitățile personale* ale reprezentantului grupului etnic, la adolescenții moldoveni din Italia și la adolescenții din Republica Moldova, scoate în evidență faptul că autostereotipul în cazul adolescenților din Italia este mai pozitiv și mai puțin controversat în comparație cu adolescenții din Republica Moldova, unde este confuz și contradictoriu. Astfel, calitățile pentru care nu există diferențe sunt: *onestitate, delicatețe, finețe și răutate* – calități exprimate în aceeași măsură la ambele grupe (Tabelul 2.12). La fel, observăm că *onestitatea, delicatețea și finețea* reprezintă trăsăturile de bază în stereotipul reprezentantului grupului etnic.

Adolescenții moldoveni din Italia prezintă o imagine pozitivă a reprezentantului grupului lor etnic, atât cu privire la calitățile personale, cât și la cele profesionale. Totuși, în cazul calităților profesionale, autostereotipul este mai pronunțat și mai pozitiv. Acest lucru nu este surprinzător, întrucât calitățile menționate anterior, reprezintă o temelie puternică în parcursul incluziunii și a integrării adolescenților în țara-gazdă.

Dacă comparăm imaginea reprezentantului grupului etnic la ambele grupe, băieții adolescenți moldoveni din Italia și băieții adolescenți din Republica Moldova, observăm că în cazul băieților adolescenți moldoveni din Italia, aceasta este mai pozitivă. În același context, calitățile: *onestitate,*

delicatețe, finețe, viclenie și răutate, în percepția ambelor grupe, sunt evaluate în mod egal. *Onestitatea* fiind cea mai evidențiată trăsătură aici, este catalogată ca fiind *definitorie* pentru moldovean. Totodată, reieșind din condițiile social-economice actuale, trăsătura *viclenie*, așa precum am menționat ulterior, poate avea conotații pozitive. Analiza comparativă a imaginii moldoveanului, din punct de vedere a calităților personale, în cazul adolescentelor moldovence din Italia și a celor din Republica Moldova, scoate în evidență trăsăturile comune ale reprezentantului grupului lor etnic, și anume: *răutate, onestitate și delicatețe, finețe*, care sunt rediate aproape în mod identic de ambele grupe de fete (Tabelul 2.12). Totuși, dacă în percepția fetelor adolescente din Republica Moldova, moldoveanul nu deține *spiritul gospodăresc*, atunci în cazul fetelor din Italia, moldoveanul este înzestrat cu această calitate. Analogic, observăm același lucru și în cazul perechilor: *receptivitate-insensibilitate*, unde pentru adolescentele moldovence din Italia, moldoveanul este *receptiv și sensibil*, însă pentru fetele adolescente din Republica Moldova – moldoveanul este doar *insensibil*, deși în ambele cazuri trăsăturile au un nivel scăzut de apreciere. În același context, probabil reieșind din situația socio-economică actuală a societății în care trăim, trăsătura *viclenie* pare să nu aibă conotații negative pentru ambele grupe de adolescente. Așadar, *imaginea reprezentantului grupului lor etnic în cazul adolescentelor moldovence din Italia este mai pozitivă, comparativ cu imaginea adolescentelor din Republica Moldova*.

Rezultatele obținute în urma administrării chestionarului Romanova O. L., au scos în lumină următorul aspect: exprimarea sentimentului de identificare etnică s-a conturat în măsură diferită la adolescenții moldoveni din Republica Moldova și la adolescenții moldoveni imigranți în Italia. Prin urmare, adolescenții din Republica Moldova au obținut rezultate semnificativ mai mari, din punct de vedere statistic, comparativ cu adolescenții moldoveni imigranți în Italia, pe toate scalele: *sentimentul de apartenență la propria identitate etnică, importanța apartenenței etnice, interrelațiile dintre majoritatea și minoritatea etnică* ($p < 0,001$). La fel, în urma comparațiilor în funcție de gen și locul de trai (Tabelul 2.18), s-a evidențiat faptul că fetele adolescente din Republica Moldova au obținut rezultate semnificativ mai mari decât fetele adolescente moldovence din Italia⁴⁷ la toți parametrii de identificare etnică. În același context, ca și în cazul fetelor adolescente, constatăm diferențe semnificative între băieții adolescenți moldoveni imigranți în Italia și băieții adolescenți din Republica Moldova (Tabelul 2.19), la toate scalele: *sentimentul de apartenență la propria identitate etnică, importanța apartenenței etnice, interrelațiile dintre majoritatea și minoritatea etnică* ($p < 0,001$). În același fel, în toate cazurile, din punct de vedere statistic, băieții adolescenți din Republica Moldova au obținut rezultate semnificativ mai mari decât băieții adolescenți moldoveni din Italia⁴⁸.

În urma administrării chestionarului Phinney J., s-a putut observa că latura expresivă a componentelor etnoidentitare predominante, manifestate prin componenta cognitivă și afectivă, este diferită în cazul adolescenților din Republica Moldova și în cel al adolescenților moldoveni din Italia. Astfel, în cazul adolescenților din Republica Moldova, este mai evidentă *componenta cognitivă* ($p < 0,001$) a identității etnice, în timp ce în cazul adolescenților moldoveni din Italia, este mai accentuată *componenta afectivă* ($p < 0,01$) (Tabelul 2.20). În funcție de gen, din compararea datelor cu referire la exprimarea identității etnice (Tabelul 2.21), observăm diferențe semnificative între fetele adolescente moldovence și băieții adolescenți moldoveni din Italia la *indicatorul general de exprimare a identității etnice* ($p < 0,05$) și la *componenta afectivă* a acesteia ($p < 0,01$), unde în ambele cazuri, fetele adolescente moldovence demonstrează rezultate semnificativ mai mari decât băieții

⁴⁷ ROȘCA, T. Determinants of ethnic belonging in adolescents. Cross-cultural investigation. In: *Annali d'Italia*, 2023, nr. 48, p. 63-69; ISSN 3572-2436.

⁴⁸ *Ibidem*.

adolescenți⁴⁹. Totodată, fetele adolescente moldovence din Republica Moldova au obținut rezultatele semnificativ mai mari decât fetele adolescente moldovence din Italia la *componenta cognitivă*: $p < 0,05$, în timp ce fetele adolescente moldovence din Italia demonstrează scoruri semnificativ mai mari la *componenta afectivă*: $p < 0,001$ ⁵⁰ (Tabelul 2.23). Remarcăm la fel date semnificative din punct de vedere statistic pentru *componenta cognitivă*: $p < 0,05$, în cazul băieților adolescenți din Republica Moldova, care au obținut valori semnificativ mai mari, în raport cu băieții adolescenți din Italia⁵¹ (Tabelul 2.24).

În acest context, conform rezultatelor obținute, am considerat că este esențial, să explorăm factorii implicați în procesul de adaptare, incluziune și integrare, cu impact nemijlocit asupra dimensiunii etnoidentitare.

Capitolul 3 (Implicațiile factorilor psihosociali în formarea și dezvoltarea identității etnice la adolescenții moldoveni din diasporă) prezintă investigarea factorilor concludenți care participă în procesul de adaptare și integrare la contextul sociocultural al Italiei, cu accent pe adolescenții moldoveni imigranți în Italia.

Scopul cercetării: identificarea factorilor psihosociali, care determină procesul de adaptare și integrare la noul context sociocultural, cu impact pe formarea și dezvoltarea identității etnice la adolescenții din diasporă.

Obiectivele cercetării au fost: (a) întocmirea unui model al elementelor care interferează cu parcursul de adaptare, incluziune și integrare la adolescenții din diasporă în contextul țării-gazdă; (b) determinarea mecanismelor psihosociale, care influențează formarea și menținerea identității etnice; (c) identificarea funcțiilor pe care le deține limba în contextul migrației, ca *marker* esențial în păstrarea identității etnice; (d) stabilirea impactului rețelelor de socializare asupra menținerii identității etnice și al legăturilor cu cercul apropiat din țara de origine.

Ipotezele de lucru: (1) Familia adolescentului imigrant reprezintă instanța fundamentală de anticipare a succesului în formarea și menținerea identității etnice a adolescenților moldoveni imigranți în Italia; (2) Preferințele relaționale cu semenii adolescenților din diasporă sunt dictate de particularitățile psihologice personale și experiența interculturală; (3) Limba constituie un marker de bază al identității etnice și în același timp aceasta este indiciul conservării acesteia. Bilingvismul la adolescenții moldoveni imigranți în Italia este determinat de atitudinile, motivațiile și competențele lingvistice ale părinților lor cu referire la limba țării-gazdă; (4) Rețelele etnice virtuale sprijină procesul de adaptare, incluziune și integrare în țara-gazdă, oferind oportunitatea de a menține și dezvolta legăturile familiale (cu cercul apropiat).

Participanții la cercetare. În cadrul cercetării au fost implicați 18 băieți adolescenți moldoveni și 18 fete adolescente moldovence din diasporă, cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani (vârsta medie de 15,2 ani), înscriși în 8 instituții de învățământ din regiunile Emilia-Romagna și Lombardia, având timpul mediu de trai pe teritoriul Italiei – 6,4 ani.

Metoda de colectare a datelor – Focus grupul

Procedura de colectare a datelor. Implementarea focus-grupurilor și a interviurilor s-a derulat în **patru etape**: (a) etapa de pregătire, dedicată activării rețelei de contacte, folosind tehnica „avalanșa” sau „bulgărele de zăpadă”, cu sprijinul conașionalilor stabiliți pe peninsula, din regiunile Lombardia și Emilia-Romagna, care ne-a pus la dispoziție rețeaua de cunoștințe din aceste teritorii,

⁴⁹ ROȘCA, T. Componente etnoidentitare. Studiu cross-cultural comparativ. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale Științelor Socioumane, Ediția a XIII-a*. Chișinău, 1-2 decembrie, 2022, p. 135-144. ISBN 978-9975-165-61-7.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

identificând lista adolescenților care urmau să participe la investigație; (b) etapa de implementare, în care au fost realizate întâlnirile și interviurile finalizate cu culegerea experiențelor și reflecțiilor adolescenților din diasporă; (c) etapa de transcriere și analiză a *focus grupurilor* și a interviurilor; (d) etapa de comparare a impresiilor, rezultate din *focus grupuri* și interviuri.

În cadrul *focus grupurilor*, au fost analizate următoarele 7 dimensiuni: familia, ca factor determinant de bază în conturarea identității etnice; comunitatea ca relație și resursă; limba ca marker etnic; grupul de semeni ca element primordial în definirea identității; școala ca traiectorie de adaptare și integrare în contextul țării-gazdă; identitatea etnică și cultura; identitatea etnică și spațiul virtual (Figura 2).

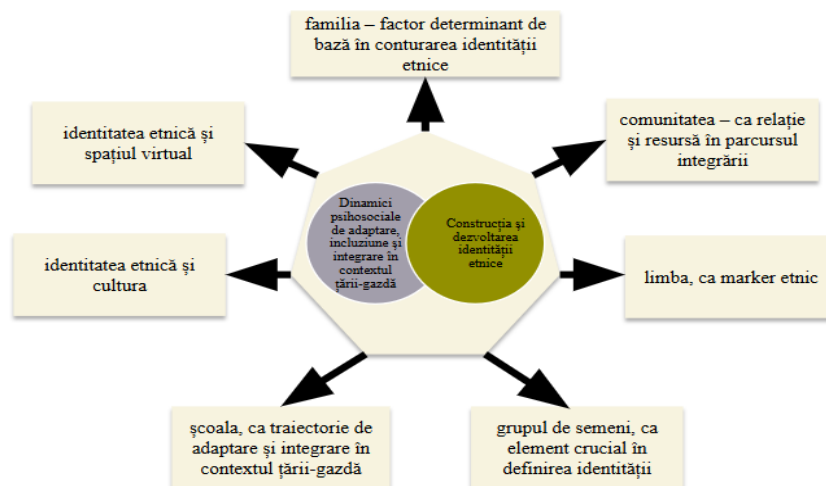

Fig. 2. Factorii psihosociale implicați în construcția și dezvoltarea identității etnice (elaborat de autoare)

În baza răspunsurilor oferite de către adolescenții moldoveni imigranți în Italia, s-au conturat următoarele date:

a) cu referire *la familie, ca factor determinant de bază în conturarea identității etnice*, constatăm faptul că caracteristicile psihologice ale familiei adolescentului imigrant sunt un factor de predicție a formării și menținerii cu succes a identității etnice a adolescenților din diasporă. Adolescenții imigranți moldoveni din Italia, în cea mai mare parte, sunt crescuți și atașați de rudele apropiate, înainte de a se muta cu traiul la părinții lor în Italia (cel mai des de bunici). Prin urmare, dinamicele parentale și sociale din perioada de reîntregire a familiei în Italia, reprezintă un punct decisiv pentru bunăstarea psihologică a adolescenților, unde criza adolescentină se suprapune cu criza „reîntregirii familiale”. În familiile imigranților moldoveni din Italia, rolurile tradiționale ale tatălui și ale mamei sunt păstrate (tatăl este responsabil de bunăstarea materială, pe când mama - de creșterea, întreținerea gospodăriei și mai puțin de averea materială). Cu toate acestea, pentru un număr semnificativ de familii de imigranți moldoveni, mama rămâne a fi singurul susținător al familiei.

b) *cu privire la rolul comunității etnice*, în baza analizei celor relatate de către adolescenți, s-a proliferat importanța acesteia în formarea și susținerea identității etnice, ca relație și resursă în parcursul integrării adolescenților în țara-gazdă.

c) din punct de vedere lingvistic, adolescenții moldoveni din Italia, se caracterizează prin aceleași trăsături ca și alți adolescenți din diasporă (imigranți în alte țări). De obicei, comunicarea la școală și cu colegii italieni, are loc în limba italiană, pe când în familie, cu rudele, ori cu prietenii moldoveni - în limba română. Comunicarea în două limbi în familie, depinde în mare măsură de

competența părinților în limba italiană și de motivația acestora în dezvoltarea bilingvismului la copii. Uneori, limbajul poate fi o formă de protest al adolescenților, care le subliniază unicitatea și menținerea granițelor culturale. Cunoașterea și comunicarea în limba maternă (în limba română), reprezintă unul dintre markerii fundamentali în formarea și păstrarea identității etnice a adolescenților moldoveni. În cazul adolescenților moldoveni imigranți în Italia, comunicarea cu colegii de aceeași cultură este un aspect caracteristic, deoarece aceștia aparțin aceluiași câmp cultural semantic și reprezintă un sprijin în procesul de enculturație.

d) ceea ce ține de preferințele în relațiile cu semenii, din cele relatate de către adolescenții moldoveni imigranți în Italia, reiese că aceștia se străduiesc să-și păstreze apartenența etnică la propriul grup. În acest sens, *apartenența la propriul grup etnic, nu este doar un punct de sprijin, ci și o conștientizare de sine într-un mediu cultural străin, atât pe baza unicității („sunt diferit”), cât și a statutului social.* Cu toate acestea, cunoașterea deficitară a limbii țării-gazdă și al particularităților de comunicare, specifice italienilor, îi pot conduce pe unii adolescenți moldoveni la situații conflictuale, sau la dorința de a se distanța, având o percepție distorsionată despre semenii italieni, unde se suprapune și maximalismul adolescentin.

e) în condițiile migrației, internetul oferă o serie de oportunități pentru a satisface nevoia de a face parte din comunitatea etnică. Astfel, internetul își aduce aportul nu doar în autodeterminarea etnică, ci și în menținerea identității etnice a adolescenților imigranți moldoveni, contribuind masiv și la integrarea acestora în cultura țării-gazdă (în cultura italiană). La fel, *rețelele etnice digitale, întăresc legăturile de familie și oferă adolescenților oportunitatea de a se adapta la un mediu cultural străin, fără a pierde legăturile culturale, familiale sau identitatea etnică.*

III. CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În conformitate cu tema tezei, ipoteza de bază, scopul și obiectivele investigației, au fost obținute următoarele **rezultate științifice**:

1. Conceptul de *identitate etnică* a fost conturat prin prisma abordărilor psihologice, sociologice și antropologice. *Identitatea etnică* reprezintă un construct, care se formează în cadrul unei culturi, în procesul interacțiunii interetnice. Ea este edificată activ în baza unei identități ascriptibile, dar nu este reductibilă la aceasta⁵². Prin urmare, *identitatea etnică* se bazează nu doar pe valori primordiale precum sângele, limba și apartenența teritorială, ci este o construcție istorică, o „invenție”, care își schimbă forma și conținutul în funcție de evenimentele socio-politice la care este supusă. Ca structură, aceasta conține *componenta cognitivă* (conștientizarea etnică și autoidentificarea etnică), *componenta afectivă* (atitudinea emoțională față de aceasta) și *componenta evaluativă* (responsabilă de conotația pozitivă sau negativă de a face parte dintr-un grup, raportând mândria apartenenței și evaluarea poziției intragrupale față de alte grupuri). În plus, identitatea etnică este corelată cu conceptul de *diasporă*, care este descrisă „ca orice grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine, fiind definită ca colectivitate în interiorul unei societăți mai mari, unde reprezentanții au origini și amintiri comune sau împărtășesc același trecut istoric și cultural, cu unul sau mai multe elemente emblematice, ca rezumat al poporului lor, fiind identificată cu comunitatea transnațională și care are următoarele particularități de bază: unitatea originii comune, o autoidentificare etnică puternică, a trăi într-o zonă diferită etnic, prezența unor instituții sociale care să răspundă nevoilor diasporei, păstrarea legăturii materiale și emoționale cu țara de origine, adaptându-se în același timp la oportunitățile țării-gazdă”. *Diaspora moldovenească este considerată o diasporă în curs de*

⁵² СТЕФАНЕНКО, Т. Г. *Социальная психология этнической идентичности*. Диссертация на соискание учёной степени доктора психологических наук. Москва: Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, 1999, 48 с.

dezvoltare. În acest context, conștiința etnică și manifestarea propriei identități etnice sunt activate de procesul migrației, unde pot varia în funcție de contextul social și teritorial. Factorii care au un rol esențial în integrarea adolescentului imigrant în contextul țării-gazdă sunt capitalul uman, capitalul social al familiei și sentimentul „ființei integrate”, care se formează în dialogul negocierii dintre diferite identități.

2. Studiul sferei valorice la adolescenți, prin recunoașterea unor domenii de viață, cu care aceștia sunt în contact și care își pun amprenta pe alegerile lor identitare, a generat un tablou explicit asupra valorilor adolescente. Astfel, „*libertatea ca independență în acțiuni*”, reprezintă sfera privilegiată la adolescenții din Republica Moldova și din Italia. Pentru adolescenții din Republica Moldova, sferele prioritare sunt „*sănătatea*” și „*viața de familie fericită*”, iar în cazul adolescenților moldoveni din Italia, acestea sunt: „*serviciul interesant*” și „*securitatea materială*”. Sferele de viață ca „*creația*”, „*frumusețea naturii și artei*” și „*un mod de viață activ*”, pare să prezinte puțin interes pentru adolescenții ambelor grupe. Pentru foarte puțini adolescenți, sferele vieții cuprind valori cu un grad ridicat de disponibilitate. În ceea ce privește adolescenții din Republica Moldova, sfera care indică cel mai scăzut grad de disponibilitate este „*securitatea materială*”, în timp ce pentru adolescenții din Italia este vorba de „*o viață de familie fericită*”. În continuare, ambele grupe de adolescenți au evaluat „*frumusețea naturii și artei*” ca fiind importantă pentru ei, dar și ireală. Ceea ce ține de „*libertatea ca independență în acțiuni*”, aceasta denotă prezența unui echilibru între dezirabilitate și disponibilitate pentru ambele grupe de adolescenți. În plus, notăm faptul că sferele de viață, care au o importanță ridicată pentru adolescenți, sunt generatoare și de conflicte interne. Sfera de viață care redă sentimentul de vid interior la toți adolescenții este „*frumusețea naturii și artei*”. Diferențele de gen legate de caracteristicile identității etnice și sfera valorilor în rândul adolescenților moldoveni din diasporă și din Republica Moldova, fac posibilă înțelegerea și prezicerea influenței acestora asupra proceselor de identificare etnică, marcând direcții importante de intervenție în activitatea practică a unui psiholog, atât în consilierea multiculturală, cât și creșterea competenței culturale.

3. Evaluând imaginea pe care o are reprezentantul tipic al grupului etnic la adolescenții moldoveni imigranți în Italia și la adolescenții moldoveni din Republica Moldova, putem observa atât calități comune, cât și calități distinctive. Așadar, în percepția adolescenților moldoveni din Italia și a adolescenților moldoveni din Republica Moldova, reprezentantul grupului lor etnic se evidențiază printr-o trăsătură profesională comună – *spiritul gospodăresc*, o calitate esențială, indiferent de statut, gen sau locul de trai. În același sens, (fără a ține cont de aceleași criterii: statut, gen, loc de trai), evaluarea calităților personale scoate în evidență următoarele calități ale moldoveanului: *delicatețe*, *finețe*, *onestitate*, dar și *răutatea*, deși sunt puțin redată. Prin urmare, în baza acestor rezultate, se pare că calitățile menționate, sunt de bază în percepția adolescenților ambelor grupe. Reieșind din acestea, totuși, apare necesitatea realizării unor investigații ulterioare asupra altor grupe de adolescenți emigrați în alte țări.

4. Rezultatele obținute în urma măsurării *sentimentului de apartenență* la propriul grup etnic, au arătat faptul că adolescenții moldoveni din Republica Moldova denotă un sentiment mai pronunțat de *apartenență la grupul lor etnic*, o *importanță mai accentuată a identității etnice* și o *dorință medie de dominație*. În același context, la adolescenții moldoveni imigranți în Italia, scorurile mai mici au fost obținute de parametrii privind *sentimentul de apartenență la propria identitate etnică*, *importanța apartenenței etnice* și *interrelațiile dintre majoritatea și minoritatea etnică*, care pot fi explicate prin statutul lor minoritar, de imigrant și contextul sociocultural străin (adaptare la o altă cultură dominantă - italiană). Referitor la *structura identității etnice*, conform rezultatelor primite, vedem că la adolescenți, gradul de expresivitate privind componentele etnoidentitare predominante (componenta

cognitivă și afectivă) este diferit. Astfel, în cazul adolescenților moldoveni din Republica Moldova *componenta cognitivă* a identității etnice este mai pronunțată, pe când în cazul adolescenților moldoveni imigranți în Italia este mai accentuată *componenta afectivă*.

5. Rezultatele obținute în urma derulării focus grupurilor, au scos în evidență factorii care participă în procesul de adaptare și integrare la contextul sociocultural al Republicii Italiene, cu impact asupra identității etnice. O pondere relevantă în acest sens o are familia, ca factor de predicție a bunăstării psihologice a adolescenților din diasporă, împreună cu legăturile sociale etnice pe care le păstrează adolescenții cu oamenii dragi, rămași în țara de origine (Republica Moldova). În același context, limba este unul dintre markerii de bază în formarea și păstrarea identității etnice, constituind un sprijin important în procesul de enculturație. Cu privire la relațiile cu semenii, adolescenții din diasporă se străduiesc să-și mențină apartenența etnică la propriul grup. Mai mult decât atât, rețelele de socializare sunt extrem de importante, care își aduc contribuția facilitând păstrarea legăturilor familiale și identitatea etnică.

Soluționarea problemei științifice vizează dimensiunea valorizării identității etnice la adolescenții imigranți, în scopul anticipării dificultăților de negociere a componentelor etnice, prin crearea premiselor de interacțiune eficientă, cristalizată în relațiile cu politicile de integrare a țării-gazdă. Acest lucru a fost realizat atât prin evaluarea ariei axiologice, a structurii identității etnice și a sentimentului de apartenență la propriul grup, cât și prin determinarea imaginii sociale a reprezentantului grupului de origine, alături de profilul de adaptare și integrare a adolescenților moldoveni imigranți în Italia, cercetat în profunzime. Toate acestea, au contribuit la elaborarea unui cadru cuprinzător cu privire la parcursul dezvoltării și formării identității etnice într-un context etnocultural diferit de cel al Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute. Cadrul științific pe care l-am fundamentat privitor la problematica diasporei cunoaște o extindere a dimensiunilor identitare etnice, ceea ce este un semn de noutate pentru noi. Astfel, în Republica Moldova, în premieră, a fost realizat un studiu teoretico-experimental cu referire la natura complexă a identității etnice a adolescenților moldoveni (generația a doua) într-un context intercultural, din perspectiva psihologiei sociale. În acest sens, în urma investigației, au fost identificate diferențe și similitudini cu referire la identitatea lor etnică. A fost demonstrată influența decisivă a familiei, instituțiilor de învățământ și al rețelelor de socializare asupra procesului de integrare (ca fiind cel mai optim), unde identitatea etnică reprezintă baza auto-identificării lor. Drept consecință, demersurile întreprinse au condus la delimitări și clarificări referențiale, care au permis determinarea multitudinii de factori și a influenței acestora asupra construcției etnoidentitare la adolescenții moldoveni, cât și delimitarea foarte clară a particularităților identității etnice.

Semnificația teoretică a cercetării este conturată în cadrul interferenței pe care o au științele antropologice, sociologice și psihosociologice în abordarea identității etnice la adolescenții imigranți prin următoarele aspecte: înțelegerea dilemelor legate de conceptele corelate identității etnice; geneza complexă a identității etnice în contextul migrației și contradicțiile pe care le presupune acest proces; precum și evidențierea rolului identității etnice ca resursă pentru adaptarea și integrarea adolescenților în mediul intercultural.

Valoarea aplicativă a cercetării rezultă din valorificarea cunoștințelor despre identitatea etnică în contextul diasporei, prin aplicarea lor în proiectarea de programe de instruire și dezvoltare pentru copii și adolescenți în instituții multinaționale; elaborarea proiectelor de educație multiculturală; utilizarea potențialelor rezultate în prognozarea proceselor adaptaționale la adolescenții imigranți, precum și dezvoltarea strategiilor de intervenție pentru specialiștii din diasporă, destinate copiilor imigranți, în scopul sensibilizării atitudinale cu referire la țara natală.

Aprobarea și implementarea rezultatelor științifice ale cercetării date s-a efectuat prin diseminarea acestora, atât la nivel teoretic, cât și practic, în cadrul tematicilor disciplinei *Psihologia grupurilor sociale mari și Etnopsihologie*, parte a planului de învățământ al Facultății Științe Sociale și ale Educației, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

O parte dintre rezultatele teoretice și practice au fost prezentate și discutate în cadrul manifestărilor științifice naționale și internaționale, dintre care cele mai importante sunt:

Conferința cu participare Internațională: „Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene”, USEM, 2018; Conferința Științifică: „Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile”, Ediția a IV-a, AȘM, 2019; Conferința Științifică cu participare Internațională: „Preocupări contemporane ale științelor socioumane”. Ediția a X-a, ULIM, 2019; Conferința Științifică cu participare Internațională: „Probleme ale Științelor Socioumanistice și Modernizării Învățământului”, UPSC, 2020; Conferința Științifică cu participare Internațională: „Educația: Factor primordial în dezvoltarea societății”, IȘE, 2020; Conferința Științifică Națională: „Asistența psihosocială în contextul noilor realități pe timp de pandemie”, UPSC: „Ion Creangă”, 2021; Conferința Științifică cu participare Internațională: „Preocupări contemporane ale Științelor socioumane”. Ediția a XII-a, ULIM, 2022; Conferința Științifică cu participare Internațională: „Preocupări contemporane ale Științelor socioumane”. Ediția a XIII-a, ULIM, 2023; Simpozionul Internațional de Etnologie: „Tradiții și procese etnice”. Ediția a IV-a, AȘM, 2023.

Concluziile investigațiilor teoretice și rezultatele cercetărilor practice, au fost prezentate în 45 de lucrări științifice: comunicări la Conferințe Naționale și Internaționale (27); articole în reviste științifice (20).

Cu toate acestea, cercetarea noastră are unele **limitări** în ceea ce privește rezultatele obținute.

În acest context, menționăm caracterul reprezentativ al grupului de cercetare, care ar putea fi mai larg, în cadrul unui eșantion mai mare, care ar cuprinde și participanți din alte generații de moldoveni, care s-au autorealizat și care au urcat pe scara socială, în vederea identificării mecanismelor care au stat la baza ascensiunii lor sociale, care ar genera și ilustra și alte perspective de formare sau de dezvoltare a identității etnice în cazul migrației. O altă limită o reprezintă cunoașterea insuficientă a experienței sociale a adolescenților din diasporă, pe care au avut-o în țara de origine (dacă au fost pregătiți psihologic pentru a se muta cu traiul în altă țară, dacă au cunoscut țara de plecare anterior procesului de emigrare, de exemplu în vacanță); cum au justificat părinții decizia de a-i lua cu ei; care au fost motivele care i-au determinat pe părinți să aleagă calea migrației și dacă acestea s-au schimbat de-a lungul timpului; care era atitudinea părinților față de migranți înainte de a pleca într-o țară străină și modul în care aceasta a fost transformată ulterior de experiența de imigrant.

Pe baza rezultatelor cercetării din cadrul tezei de doctorat, propunem următoarele **recomandări practice**:

1. Utilizarea rezultatelor înregistrate în elaborarea/organizarea unor activități de formare cu caracter de dezvoltare personală, legate de dimensiunea valorificării identității etnice în rândul adolescenților din diasporă, în vederea atingerii obiectivelor personale. Activitățile, sub formă de ateliere de lucru, pot fi derulate în centre multinaționale, unde se va pune accent pe socializare și comunicare. În cadrul acestora, se poate crea un spațiu de sprijin psihologic în procesul de adaptare și integrare, prin reformularea experienței de migrație și împărtășirea dorințelor sau dificultăților zilnice (focalizate pe creșterea emoțională, capacitatea de a decide, de a crea, de a învăța în situații diferite de viață, în mod autentic și autonom);

2. Explorarea problemelor care decurg din concluziile cercetării în vederea creării unor programe de formare continuă interculturală pentru mediatorii interculturali, cadrele didactice din

învățământul preuniversitar/universitar, în domeniul educației multiculturale, cu scopul de a îmbogăți și dezvolta abilitățile de relaționare socială, a preveni *intoleranța* etnică, a încuraja dialogul interetnic, a recunoaște diversitatea ca unicitate, a crește contactul între culturi, precum și a reinterpretă diferența prin practici de susținere etc.;

3. Aplicarea datelor din investigație în crearea de platforme sociale informative, pentru a pregăti o societate democratică, caracterizată de un nou tip de civilizație, modernă, predispusă și deschisă la diversitate culturală, întrucât cunoașterea culturii altor popoare, reprezintă o resursă importantă de sensibilizare pentru a vedea frumosul acestei lumi, ca o resursă de reziliență și integrare socială ușoară.

Direcțiile viitoare de cercetare. Identitatea etnică a adolescenților din diasporă, prezintă un conglomerat de problematici, care necesită un spațiu de investigare vast, multidimensional și abordări științifice mai aprofundate. Luând în considerare limitele cercetării, în ceea ce privește caracterul reprezentativ al grupului de cercetare, studiile ulterioare vor fi orientate spre un eșantion mai mare, care va cuprinde imigranții moldoveni din Italia din prima, a doua și a treia generație. Astfel, ne propunem să investigăm comparativ modul în care diverși factori (mediul de proveniență, vârsta, statutul și timpul de ședere) pot influența componentele identității etnice, prin identificarea acelor mecanisme adoptate pentru a depăși condiția socială dezavantajată. O altă direcție de cercetare ar fi studiul cu privire la reprezentarea socială a Italiei *versus* reprezentarea socială a Republicii Moldova și posibilele efecte ale migrației asupra acesteia, cu repercusiuni asupra identității etnice la copiii din diasporă. Tot în aceeași ordine de idei, subiectul unei viitoare cercetări, l-ar constitui un studiu comparativ între adolescenții moldoveni imigranți în Italia și adolescenții nativi italieni, cu referință la stereotipurile etnice, structura identității etnice, sentimentul apartenenței și conștiinței etnice, unde preconizăm să identificăm influența capitalului cultural, social și economic asupra variabilelor menționate. La fel, din curiozitate științifică, am realiza o cercetare cu referire la particularitățile identității etnice la adolescenții din familii multiculturale (cu un părinte moldovean), pentru a surprinde și alte fațete ale identității etnice. În aceeași conjunctură, ar urma și alte studii referitoare la: influența rețelelor de socializare ale diasporei (comunitățile *online*) asupra proceselor de adaptare, incluziune și integrare a adolescenților imigranți, cu impact asupra procesului de dezvoltare/formare a identității etnice; disonanța aculturației între părinți și copii, care poate genera diferite dinamici în cadrul familiei; perspectivele de viitor ale părinților, prin identificarea intențiilor acestora (legăturile familiale și culturale, satisfacția personală, implicarea în dezvoltarea țării natale etc.), precum și strategiile de dialog între diasporă și populația rămasă în Republica Moldova ca element vital pentru menținerea legăturilor și colaborării în beneficiul comunității (pentru a diminua tensiunile generate de percepția diferită a unor realități din țară, divergențele politice, inechitățile percepute în legătură cu anumite privilegii, etc.).

IV. BIBLIOGRAFIE

1. AMBROSINI, M. *Sociologia delle migrazioni*. Bologna: Il Mulino, 2011. 176-180 p. ISBN 9788823817500.
2. AMBROSINI, M., MOLINA, S. *Seconde generazioni. Un'introduzione al futuro dell'immigrazione in Italia*. Torino: Fondazione Giovanni Agnelli, 2004. 1-22 p. ISBN 9788878601758.
3. ANDALL J. *Italiani o stranieri? La seconda generazione in Italia*. In: SCIORTINO, G., COLOMBO, A. (coord. ed.). *Un'immigrazione normale*. Bologna: Il Mulino, 2003. 281-307 p. ISBN 978-8815095459.
4. ARMSTRONG, J.A. Mobilized and Proletarian Diasporas. In: *The American Political Science Review*, 1976, nr. 2(70), p. 393-408. DOI 10.2307/1959646.
5. BAUBÖCK, R. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. 300 p. ISBN 9789089642387.
6. BRASS, P. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New York: SAGE, 1991, 323 p. ISBN 0803996942.

7. BRUBAKER, R. COOPER, F. Beyond „identity” In: *Theory and Society*, 2000, nr. 29, p. 1-47. DOI 10.1023/a:1007068714468.
8. COHEN, R. Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers. In: *International Affairs*, 1992. nr. 72 (3). p. 507–520. ISSN 0020-5850.
9. GABACIA, D. *Emigrati. Le diaspore degli italiani dal Medioevo a oggi*. Torino: Einaudi Editore, 2003. 19 p. ISBN 9788806163846.
10. GRAVES, T. Psychological Acculturation in a Tri-Ethnic Community. In: *Southwestern Journal of Anthropology*, 1967, nr. 4, p. 337–350. ISSN 00384801.
11. KENNY, K. *Diaspora: a very short introduction*. New York: Oxford University Press. 2013. 22 p. ISBN 978-0-19-985858-3.
12. LÉVI-STRAUSS, C. *Antropologia strutturale*. Milano: Il Saggiatore, 2009. 403 p. ISBN 8856501066.
13. LIEBKIND, K. Acculturation. In: BROWN, R., GAERTNER, S. (coord. ed.). *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes*. Oxford: Blackwell, 2001, p. 386-406. ISBN 0-631-21062-8.
14. LIEBKIND, K. Ethnic identity - Challenging the boundaries of social psychology. In: BREAKWELL, G. M. (coord. ed.). *The social psychology of identity and the self-concept*. London: Surrey University, 1992, p. 147-186. ISBN 0121286851.
15. MORARU, V., RUSNAC, G., DELEU, E. Itinerarul definirii unui concept: generații secunde de migranți. În: *Moldoscopia*, 2019, nr. 4(87), p. 65-75. ISSN 1812-2566.
16. MOSNEAGA, V., RUSU, R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul. În: *Moldoscopia*, 2007, nr. 1, p. 91-103. ISSN 1812-2566.
17. PATTARIN, E. *Fuori dalla linearità delle cose semplici, migranti di prima e seconda generazione*. Milano: FrancoAngeli, 2007. 90 p. ISBN 9788846481474.
18. PHINNEY, J.S. Stages of Ethnic Identity Development in Minority Group Adolescents. In: *The Journal of Early Adolescence*, 1989, nr. 9, p. 34-49. DOI 10.1177/0272431689091004.
19. PINTUS, A. *Psicologia sociale e multiculturalità*. Roma: Carocci, 2008. 68 p. ISBN 9788843047536.
20. RICUCCI, R. *Italiani a metà*. Bologna: Il Mulino, 2010. 53 p. EAN 9788815137265.
21. RIVERA, A. Etnia-etnicità. In: *L'imbroglio etnico in quattordici parole-chiave*. Bari: Dedalo, 2001. pp. 27-43. ISBN 8822062353.
22. ROLLER, M. Conceptualizarea termenului și fenomenului diasporei. În: *Moldoscopia*, 2012, nr. 1(56), p. 10-19. ISSN 1812-2566/ISSNe 2587-4063.
23. ROȘCA, T. Axiological availability and desirability. Comparative study between moldovan immigrant adolescents in Italy and moldovan adolescents in the Republic of Moldova. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2024, nr. 9 (169), p. 289-299. ISSN 1857-2103; ISSNe 2345-1025.
24. ROȘCA, T. Componente etnoidentitare. Studiu cross-cultural comparativ. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale Științelor Socioumane, Ediția a XIII-a*. Chișinău, 1-2 decembrie, 2022, p. 135-144. ISBN 978-9975-165-61-7.
25. ROȘCA, T. Determinants of ethnic belonging in adolescents. Cross-cultural investigation. In: *Annali d'Italia*, 2023, nr. 48, p. 63-69; ISSN 3572-2436.
26. ROȘCA, T. Stereotipul – marker al structurilor atitudinale. Investigație cross-culturală. În: *Materialele Conferinței Internaționale: Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Ediția a 5-a*. Chișinău, 2-3 decembrie., 2022, vol. 1, p. 141-148. ISBN 978-9975-3527-2-7.
27. ROȘCA, T., ROȘCA, N. Diaspora vs transnational: abordări ale migrației între online și offline. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale științelor socioumane. Ediția a 14-a*. Chișinău, 7-8 decembrie., 2023, vol. 1, p. 144-159. ISBN 978-9975-165-61-7.
28. RUMBAUT, R. G. Paradoxes (And Orthodoxies) of Assimilation In: *Sociological Perspectives*. New York: SAGE. 1997, nr. 3, vol. 40. p. 483-51. DOI 10.2307/1389453.
29. SAFRAN, W. Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. In: *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, University of Toronto Press, 1991, nr.1(1), p. 83-99. ISSN 1911-1568.
30. SMITH, A.D. *National Identity*. Londra: Penguin Books. 1991. 16 p. ISBN 0140125655.
31. TAJFEL, H. Quantitative judgement in social perception. In: *British Journal of Psychology*, 1959, vol. 50, p. 16-29. DOI 10.1111/J.2044-8295.1959.TB00677.X.
32. TULLIO ALTAN, C. *Antropologia. Storia e problemi*. Milano: Feltrinelli, 1996. 231 p. EAN 9788807100086.
33. WARNER, W.L., STROLE L. *The Social Systems of American Ethnic Groups*. Greenwood: Praeger, 1976. 261 p. ISBN 0837185025.
34. ZANFRINI, L. *Sociologia della convivenza interetnica*. Roma-Bari: Laterza, 2004. 91 p. ISBN 9788842074014.

35. КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценности старших школьников молдаван в Италии и Республике Молдова: кросс-культурный аспект. În: *EcoSoEn*, 2023, nr. 1, p. 65-73. ISSN 2587-344X.
36. КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценностная сфера старших школьников и студенческой молодёжи в транзитивном обществе. În: *Materialele Conferinței: Știință, educație, cultură*. Comrat, 13 februarie, 2023, p. 611-614. ISBN 978-9975-83-254-0; 978-9975-83-256-4.
37. ЛЕБЕДЕВА, Н.М. Этническая идентичность и благополучие русских на постсоветском пространстве: роль диаспоры. В: *Культурно-историческая психология*, 2021, н. 4, том 17, с. 16-24. DOI: 10.17759/chp.2021170402.
38. РОМАНОВА, О.Л. *Развитие этнической идентичности у детей и подростков*: Автореф. дис. канд. психол. наук. Москва, 1994, 25 с.
39. СТЕФАНЕНКО, Т.Г. *Социальная психология этнической идентичности*. Диссертация на соискание учёной степени доктора психологических наук. Москва: Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, 1999, 48 с.
40. ТАТАРКО, А.Н., ЛЕБЕДЕВА, Н.М. *Методы этнической и кросскультурной психологии*. Москва: НИУ ВШЭ, 2011, 132 с. ISBN 978-5-7598-0867-1.
41. ФАНТАЛОВА, Е.Б. *Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта*. Москва: Бахрах-М, 2001, 128 с. ISBN 5-89570-016-0.

V. LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

1. Articole în reviste științifice

1.1. în reviste din alte baze de date, acceptate de către ANACEC (cu indicarea bazei de date)

1. ROȘCA, T. Axiological ideals and preferences. Comparative cross-cultural study. In: *Journal of romanian literary studies*, nr. 34, 2023, p. 815-825. ISSN 2248-3004. Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, SSRN, BDD, OCLC, SJFactor. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076>
2. ROȘCA, T. Aspects of academic motivation in moldovan migrant adolescents in Italy. In: *Journal of romanian literary studies*, nr. 34, 2023, p. 826-837. ISSN 2248-3004. Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, SSRN, BDD, OCLC, SJFactor. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076>
3. ROȘCA, T. Determinants of ethnic belonging in adolescents. Cross-cultural investigation. In: *Annali d'Italia*, nr. 48, 2023, p. 63-69; ISSN 3572-2436. Indexată în bazele de date: Library.ru, Open AIRE, DRJI, Journal Factor, Google Scholar. <https://www.itadiana.com/wp-content/uploads/2023/10/Annali-d%E2%80%99Italia-%E2%84%9648-2023.pdf>
4. ROȘCA, T. *Aspects of the multidimensionality of social identity*. In: *Jornal of humanistic and social studies*, nr. 2 (28), 2023, p. 105-128. Categoria B. ISSN 2247-2371. Indexată în bazele de date: DOAJ, ProQuest, Index Copernicus, World Cat. [https://www.jhss.ro/downloads/28/articles/Vol%20XIV%20no%202%20\(28\)%202023-105-128.pdf](https://www.jhss.ro/downloads/28/articles/Vol%20XIV%20no%202%20(28)%202023-105-128.pdf)
5. ROȘCA, T. The digitized diaspora community – the protagonist of global migration dynamics. In: *Journal of romanian literary studies*, nr. 35, 2023, p. 660-671. ISSN 2248-3004. Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, Google Academic, SSRN, BDD, OCLC, SJFactor. <https://asociatia-alpha.ro/jrsl.php?page=Volumes>
6. ROȘCA, T. Inner conflict and motivational disintegration in adolescents. Cross-cultural investigation. In: *Annali d'Italia*, nr. 51, 2024, pp. 59-64; ISSN 3572-2436. Indexată în bazele de date: Library.ru, Open AIRE, DRJI, Journal Factor, Google Scholar. <https://www.itadiana.com/wp-content/uploads/2024/01/Annali-d%E2%80%99Italia-%E2%84%9651-2024.pdf>

1.2. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil (cu indicarea categoriei)

1. ROȘCA, T. Procesul formării identității etnice la adolescenții imigranți. În: *Vector european*, nr. 2, 2018, p. 131-135. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/78999
2. ROȘCA, T. Dinamica componentelor identității sociale în psihologia modernă. În: *Vector european*, nr. 1, 2019, p. 316-344. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/79272
3. ROȘCA, T. Rolul structurilor complexe de categorizare în construcția identității sociale. În: *Vector european*, nr. 3, 2019, p. 153-160. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/93426
4. ROȘCA, T., CAUNENCO, I. Identitatea etnică a adolescenților imigranți: continuitate vs discontinuitate, În: *EcoSoEn*, nr. 3-4, 2019, p. 214-220. Categoria C. ISSN 2587-344X. Indexată în bazele de date: DOAJ, CEEOL. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/89383

5. ROȘCA, T. Aspecte evolutive privind complexitatea identității etnice la adolescenții imigranți. În: Vector european, nr. 1, 2020, p. 168-172. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/98324
6. ROȘCA, T., PANCZI, V. Urmările dificultăților psihosociale asupra incluziunii comunitare în cazul adolescenților imigranți în Italia. În: Vector European, nr. 2, 2020, p. 184-189. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/114915
7. ROȘCA, T. Constituente specifice integrării în contextul parcursului identitar al adolescenților imigranți din Italia. În: Vector European, nr. 2, 2020, p. 189-194. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/114924
8. ROȘCA, T. Memoria migrației: interviu în profunzime cu adolescenții imigranți din diaspora moldovenească din Italia. În: Vector European, nr. 1, 2021, p. 172-181. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/128374
9. ROȘCA, T., NEGREA, A., Expresia vulnerabilității în cazul adolescenților moldoveni imigranți din Italia. În: Vector European, nr. 2, 2021, p. 197-201. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/143970
10. ROȘCA, T. Cugetări psihologice asupra semnificației locului de origine și al apartenenței ca referințe identitare de valoare. În: Vector European, nr. 2, 2021, p. 191-196. Categoria C. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/143969
11. ROȘCA, T. Problematici psihologice de gen și etnie în procesul relaționării adolescenților moldoveni imigranți din Italia. În: Vector european, nr. 2, 2022, p. 128-134; Categoria B. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/172089
12. ROȘCA, T. Dimensiunile relaționalității pe fundal de migrație. Cazul adolescenților moldoveni din Italia. În: EcoSoEn, nr. 1, 2023, p. 97-104. Categoria B. ISSN 2587-344X. Indexată în bazele de date: DOAJ, CEEOL. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/174728
13. КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценности старших школьников молдаван в Италии и Республике Молдова: кросс-культурный аспект. În: EcoSoEn, nr. 1, 2023, p. 65-73. Categoria B. ISSN 2587-344X. Indexată în bazele de date: DOAJ, CEEOL. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/174656
14. ROȘCA, T., TANASIEV, D. Itinerarul adolescenței între aspectele psihologice legate de reîntregirea familiei imigrante din Italia. În: Vector european, nr. 1, 2023, p. 128-134; Categoria B. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X. Indexată în bazele de date: Crossref, ROAD, Library.ru, Central and Eastern European Online Library. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/179246
15. ROȘCA, T. Axiological availability and desirability. Comparative studi between moldovan immigrant adolescents in Italy and moldovan adolescents in the Republic of Moldova. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 9 (169), 2024, pp. 289-299. Categoria B. ISSN 1857-2103/ISSNe 2345-1025 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/289-299_2.pdf

2. Articole în lucrările conferințelor și a altor manifestări științifice incluse în Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor științifice organizate în Republica Moldova

1. ROȘCA, T. Particularitățile strategiilor de aculturație în etnopsihologia contemporană. În: Materialele Conferinței Internaționale: Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene, USEM, 2018, p. 131-138. ISBN 978-9975-3185-7-0. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/150337
2. ROȘCA, T. Familia imigrantă și rolul acesteia în procesul de integrare și consolidare a etnicității adolescenților. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: „Valorificarea patrimoniului etnocultural în educația tinerei generații și a societății civile”, Ediția a IV-a, AȘM, 2019, p. 213-219. ISBN 978-9975-84-105-4. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/87645
3. ROȘCA, T., CAUNENCO, I. Fațetele asimilării selective în cazul adolescenților imigranți din Italia, În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: „Preocupări contemporane ale Științelor socioumane”. Ediția a X-a, ULIM, 2020, p. 155-163. ISBN 978-9975-3371-7-5. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/108102

4. ROȘCA, T., CAUNENCO, I. Specificitatea crizei identitare la adolescenții imigranți. În: Materialele Conferinței: „Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice”, Vol. 5, UST, 2020, p. 134-142. ISBN 978-9975-76-302-8. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/96961
5. ROȘCA, T., CAUNENCO, I. Particularități ale integrării psihosociale: focus pe condiția adolescenților imigranți moldoveni din Italia. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: „Probleme ale Științelor Socioumanistice și Modernizării Învățământului”, Vol. 1, UPSC: „Ion Creangă”, 2020, p. 323-334. ISBN 978-9975-46-450-5. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/117105
6. ROȘCA, T. Impactul influențelor sociale asupra motivației școlare în cazul adolescenților imigranți din Italia. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: „Educația: Factor primordial în dezvoltarea societății”, Vol. 1, IȘE, 2020, p. 268-274. ISBN 978-9975-48-178-6. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/111597
7. ROȘCA, T. Aspecte ale bilingvismului ca modalitate de integrare în cazul copiilor imigranți. În: Materialele Conferinței științifice cu participare internațională: „Integrare prin cercetare și inovare”, Vol. 1, USM, 2020, p. 101-104. ISBN 978-9975-152-53-2. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/115560
8. ROȘCA, T. Interferența percepției prejudecății sociale cu procesele de integrare la adolescenții imigranți moldoveni din diasporă în Italia. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: „Preocupări contemporane ale Științelor socioumane”. Ediția a XI-a, ULIM, 2021, p. 46-56. ISBN 978-9975-3471-4-3. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/138899
9. ROȘCA, T. Sinteza dificilă a integrării școlare și sociale în cazul tinerilor imigranți din diasporă. În: Materialele Conferinței: „Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice”, Vol. V, UST, 2021, p. 63-68. ISBN 978-9975-76-322-6. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/124634
10. ROȘCA, T. Normalitatea deviantă – model de integrare în cazul tinerilor imigranți moldoveni din diasporă. În: Materialele Conferinței Științifice Naționale: „Asistența psihosocială în contextul noilor realități pe timp de pandemie”, Vol. 1, UPSC: „Ion Creangă”, 2021, p. 198-205. ISBN 978-9975-46-545-8. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156132
11. ROȘCA, T. Reprezentarea socială a străinului. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare Internațională: „Integrare prin cercetare și inovare”, Vol. 1, USM, 2021, p. 36-39. ISBN 978-9975-152-48-8. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/147501
12. ROȘCA, T. Aspecte psihologice ale religiei: între aderarea la valorile sacralului și secularizare. Cazul adolescenților imigranți moldoveni din Italia. În: Materialele Conferinței Internaționale: „Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene”, USEM, 2021, p. 65-71. ISBN 978-9975-3527-2-7. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/155358
13. ROȘCA, T. Redefinirea bucătăriei tradiționale etnice ca instrument al identității, în cazul moldovenilor imigranți din Italia. În: Materialele Simpozionului: „Tradiții și procese etnice”, AȘM, 2021, p. 256-260. ISBN 978-9975-3337-8-8. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/141438
14. ROȘCA, T. Locul și sentimentul de apartenență: experiența adolescenților moldoveni imigranți din Italia. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: "Preocupări contemporane ale științelor socioumane", ULIM, Vol. 1, 2022, p. 18-25. ISBN 978-9975-164-83-2. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/162114
15. ROȘCA, T. Particularități ale relației incluzive dintre școală și familie. Cazul familiei moldovenești imigrante din Italia. În: Materialele Conferinței Republicane a cadrelor didactice, UST, Vol. 1, 2022, p. 259-266. ISBN 978-9975-76-382-0. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156366
16. ROȘCA, T. Amprenta psihologică a modei asupra proceselor de incluziune și excludere socială Cazul adolescenților imigranți moldoveni din Italia. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare Internațională: „Dezvoltarea Personală și Integrarea Socială a actorilor educaționali” UPSC: „Ion Creangă”, 2022, p. 229-238. E-ISBN 978-9975-46-669-1. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/179726
17. ROȘCA, T. Relații de familie și dialog intergenerațional. Cazul adolescenților moldoveni imigranți din Italia. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare Internațională: „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 2022, p. 50-53. ISBN 978-9975-152-48-8. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/174593
18. ROȘCA, T. Familia-determinantă esențială în conturarea identității etnice. Cazul adolescenților moldoveni imigranți din Italia. În: Materialele Conferinței Științifico-practice cu participare Internațională: Asistența psihologică la etapa contemporană: Realități și Perspective”, Ediția a III-a, USARB, 2022, p. 61-66. ISBN (pdf) 978-9975-50-295-5(PDF). https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/170006
19. ROȘCA, T. Stereotipul – marker al structurilor atitudinale. Investigație cross-culturală. În: Materialele Conferinței științifice Internaționale: Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene, Ediția a V-a, USEM, 02-03 decembrie 2022 p. 141-148. ISBN 978-9975-3527-8-9. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/141-148_8.pdf

20. ROȘCA, T. Componente etnoidentitare. Studiu cross-cultural comparativ. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale Științelor Socioumane, Ediția a XIII-a, ULIM, 2023, pp. 135-144. ISBN 978-9975-165-61-7. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/176434
21. КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Ценностная сфера старших школьников и студенческой молодежи в транзитивном обществе. În: Materialele Conferinței: „Știință, educație, cultură”, USC, pp. 611-614. ISBN 978-9975-83-254-0. 978-9975-83-256-4. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/179972
22. ROȘCA, T. Stereotipuri și prejudecăți: implicări și efecte în societate. În: Materialele Conferinței Internaționale: Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity. Tîrgu Mureș, 2023, vol. 10, pp. 185-193. ISBN 978-606-8624-18-1. <https://asociatia-alpha.ro/gidni/10-2023/GIDNI-10-Comm-c.pdf>
23. ROȘCA, T. Confluența sentimentului de apartenență la loc cu anturajul, ca indicatori esențiali ai identității. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare Internațională: „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 2023, pp. 67-78. ISBN 978-9975-62-688-0
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/67-78_6.pdf
24. КАУНЕНКО, И., РОШКА, Т. Психологические особенности этнических стереотипов старших школьников молдаван: кросс-культурный аспект. În: Materialele simpozionului internațional de etnologie: tradiții și procese etnice, ediția a IV-a, AȘM, 2023, pp. 160-164. ISBN 978-9975-84-203-7
<https://drive.google.com/file/d/1f8m6z1x3gtK0cKgHjAduqcUS1mLOdlFP/view?usp=sharing>
25. ROȘCA, T. Particularitățile identității sociale. În: Materialele Conferinței Științifico-practice cu participare Internațională: Asistența psihologică la etapa contemporană: Realități și Perspective”, Ediția a IV-a, USARB, 2023, pp. 294-301. ISBN (pdf) 978-9975-50-314-3 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/294-301_2.pdf
26. ROȘCA, T., ROȘCA, N. Diaspora vs transnational: abordări ale migrației între online și offline. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Preocupări contemporane ale științelor socioumane. Ediția a 14-a. Chișinău, 7-8 decembrie., 2023, vol. 1, p. 144-159. ISBN 978-9975-165-61-7.
<https://drive.google.com/file/d/1fc2rY1UmLse6fxeTSKxjTeGx9OInHX3m/view?usp=sharing>
27. ROȘCA, T., ROȘCA, N. Comunitatea între online și offline. Noi interpretări și considerații psihologice. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale: Promovarea valorilor socio-economice în contextul integrării europene. Ediția a 6-a. Chișinău, 1-2 decembrie., 2023, vol. 1, p. 232-241. ISBN 978-9975-3611-1-8 (PDF).
https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/211647

VI. ADNOTARE

la teza de doctor în psihologie a dnei Roșca, Tatiana „Particularitățile identității etnice ale adolescenților moldoveni din diasporă”, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 2024

Structura tezei. Teza conține: *Introducere, trei Capitole, Concluzii generale și recomandări, Bibliografie* (303 titluri) și 11 *Anexe*. Volumul tezei este de 175 pagini text de bază, 36 figuri și 24 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 47 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: diaspora, identitate etnică, adolescenți moldoveni imigranți în Italia, incluziune socială, adaptare socioculturală, strategie de integrare, componente etnoidentitare, percepție stereotipizată, dimensiune axiologică, sentiment de apartenență, aculturație.

Domeniul de studiu: psihologie

Scopul cercetării constă în delimitarea factorilor participativi în constituirea și menținerea identității etnice la adolescenți, care ar contura specificitatea trăsăturilor acestora în contextul migrației.

Obiectivele lucrării: analiza și sistematizarea abordărilor teoretico-practice despre problematica identității etnice cu focus pe condiția migrației; stabilirea unui plan anticipativ al factorilor care influențează construcția identității etnice la adolescenți; identificarea factorilor determinanți care participă la definitivarea alegerii etnoidentitare la adolescenți și al raportului dintre aceștia; conceperea conținutului interviului semistructurat și realizarea *focus grupurilor* pentru a identifica practicile de adaptare și integrare ale adolescenților din diasporă în țara-gazdă; elaborarea recomandărilor în vederea dezvoltării unei identități etnice pozitive la adolescenți.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea cercetării este subliniată de faptul că aceasta extinde dimensiunile identității etnice în contextul științific specific diasporei. În Republica Moldova, în premieră, a fost realizat un studiu teoretico-experimental cu referire la natura complexă a identității etnice a adolescenților moldoveni (cea de-a doua generație), într-un context intercultural, din perspectiva psihologiei sociale. În acest sens, în urma investigației, au fost identificate diferențe și similitudini cu referire la identitatea lor etnică. A fost demonstrată influența decisivă a familiei, al instituțiilor de învățământ și al rețelelor de socializare asupra procesului de integrare (ca fiind cel mai optim), unde identitatea etnică reprezintă baza auto-identificării lor. Drept consecință, demersurile întreprinse au condus la clarificări care au permis determinarea multitudinii de factori și influența acestora asupra construcției etnoidentitare la adolescenții moldoveni, precum și o delimitare clară a particularităților identității etnice.

Rezultatele obținute, care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante, vizează dimensiunea valorificării identității etnice la adolescenții imigranți, în scopul anticipării dificultăților de negociere a componentelor etnice, prin crearea premiselor unei interacțiuni eficiente, cristalizată în relația cu politicile de integrare din țara-gazdă. Acest lucru a fost realizat prin evaluarea ariei axiologice, a structurii identității etnice și a sentimentului de apartenență la propriul grup, precum și prin determinarea imaginii sociale a reprezentantului grupului de origine, împreună cu profilul de adaptare și integrare a adolescenților moldoveni imigranți din Italia, sondat în profunzime. Toate acestea au contribuit la elaborarea unui cadru cuprinzător privind parcursul de dezvoltare și formare a identității etnice într-un context etnocultural diferit de cel al Republicii Moldova.

Semnificația teoretică a investigației se conturează la interferența științelor antropologice, sociologice și psihosociologice în abordarea identității etnice la adolescenții imigranți prin: înțelegerea dilemelor legate de conceptele corelate identității etnice; geneza complexă a identității etnice în contextul migrației și contradicțiile implicate în acest proces; evidențierea rolului identității etnice ca resursă de adaptare și integrare a adolescenților în mediul intercultural.

Valoarea aplicativă a cercetării rezultă din: aplicarea cunoștințelor despre identitatea etnică în contextul diasporei, proiectarea unor programe de instruire și dezvoltare pentru copiii și adolescenții din instituții multinaționale; întocmirea programelor de educație multiculturală; utilizarea potențialelor rezultate în prognozarea proceselor de adaptare a adolescenților imigranți, precum și dezvoltarea programelor de intervenție pentru specialiștii din diasporă, destinate copiilor imigranți, cu scopul de a crește gradul de conștientizare în ceea ce privește țara natală.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în urma cercetării, au fost valorificate prin diseminarea acestora, atât la nivel teoretic, cât și practic, în cadrul tematicilor disciplinei *Psihologia grupurilor sociale mari și Etnopsihologie*, parte a planului de învățământ al Facultății Științe Sociale și ale Educației, Universitatea Liberă Internațională din Moldova și prezentate în cadrul a 47 lucrări științifice, publicate în 20 reviste de specialitate și în 27 volume ale materialelor conferințelor naționale și internaționale.

VII. ANNOTATION

to the PhD thesis in psychology of Ms. Roșca, Tatiana „Peculiarities of ethnic identity among Moldovan adolescents in the diaspora”, Free International University of Moldova, Chișinău, 2024

Thesis structure. The thesis contains: *Introduction, three Chapters, General conclusions and recommendations, Bibliography* (303 titles) and 11 *Appendices*. The volume of the thesis consists of 175 pages of basic text, 36 figures and 24 tables. The research findings are published in 47 scientific papers.

Keywords: diaspora, ethnic identity, Moldovan immigrant adolescents in Italy, social inclusion, socio-cultural adaptation, integration strategy, ethnic identity components, stereotyped perception, axiological dimension, sense of belonging, acculturation.

Field of study: psychology

The aim of the research is to define the participatory factors which contribute to the constitution and preservation of ethnic identity in adolescents, highlighting the specificity of its features in the context of migration.

Research objectives: to analyze and systematize the theoretical and practical approaches on ethnic identity issues with a focus on the migration condition; to establish an anticipatory plan of the factors which influence the construction of ethnic identity in adolescents; to identify the determining factors which participate in the definition of ethnic identity choice in adolescents and the relationship between them; to design the content of the semi-structured interview and to conduct focus groups in order to identify the adaptation and integration practices of adolescents from the diaspora in the host country; and to develop recommendations for the development of a positive ethnic identity in adolescents.

Scientific novelty and originality. The novelty of the research is underlined by the fact that it expands the dimensions of ethnic identity in the specific scientific context of diaspora. A theoretical-experimental study on the complex ethnic identity of Moldovan adolescents (the second generation) was conducted in the Republic of Moldova for the first time, using social psychology as a perspective. In this way, the steps which were taken led to clarifications which allowed us to determine the multitude of factors and their influence on the construction of ethnic identity in Moldovan adolescents, as well as a lucid delimitation of the particularities of ethnic identity. In this sense, following the investigation, differences and similarities were identified with reference to their ethnic identity. The decisive influence of the family, educational institutions and social networks on the integration process was demonstrated (as the most optimal), where the ethnic identity is the basis of their self-identification. As a consequence, the steps undertaken led to clarifications that allowed the determination of the multitude of factors and their influence on the construction of ethnic identity among Moldovan adolescents, as well as a clear delimitation of the particularities of ethnic identity.

The results we obtained, which contribute to the solution of an important scientific problem, relate to the dimension of valuing ethnic identity in immigrant adolescents, in order to anticipate the difficulties of negotiating ethnic components, by creating the premises for an effective interaction, crystallized in relation to the integration policies in the host country. This was achieved by assessing the axiological area, the structure of ethnic identity and the sense of belonging to one's own group, as well as by determining the social image of the person representing the group of origin, along with the adaptation and integration profile of Moldovan immigrant adolescents in Italy, which was explored in depth. A comprehensive framework on the development and formation of ethnic identity in an ethnocultural context different from that of the Republic of Moldova was created by all of these factors.

The investigation's theoretical significance is highlighted by the involvement of anthropological, sociological and psychosociological sciences in addressing the ethnic identity of immigrant adolescents by: understanding the dilemmas related to the concepts of ethnic identity; the complex genesis of ethnic identity in the context of migration along with the contradictions involved in this process; and revealing the role of ethnic identity as a resource for adaptation and integration of adolescents in the intercultural environment.

The applicative value of the research results from: applying knowledge about ethnic identity in the context of the diaspora, designing training and development programs for children and adolescents from multinational institutions; preparing multicultural education programs; the use of potential results in forecasting the adaptation processes of immigrant adolescents, as well as the development of intervention programs for diaspora specialists, aimed at immigrant children, in order to raise awareness about the native country.

Implementation of the scientific results. The results obtained as a result of the research were valued by disseminating them, both theoretically and practically, within the subjects of the discipline *Psychology of large social groups* and *Ethnopsychology*, part of the curriculum of the Faculty of Social Sciences and Education, at the International Free University of Moldova and presented in 47 scientific papers, published in 20 scientific journals and in 27 volumes at national and international conferences.

ROȘCA TATIANA

**PARTICULARITĂȚILE IDENTITĂȚII ETNICE ALE ADOLESCENȚILOR MOLDOVENI
DIN DIASPORĂ**

SPECIALITATEA: 511.03 – PSIHLOGIE SOCIALĂ

**REZUMATUL
tezei de doctorat în psihologie**

Aprobat spre tipar: 27.11.2024 Hârtie offset. Tipar digital Coli de tipar: 2,92	Formatul hârtiei 60x84 1/16 Tiraj – 50 ex. Comanda nr. 134
---	--

Tipografia, S.R.L. „Rucan Invest”,
str. Vlaicu Pârcălab, nr.52, mun. Chișinău, MD-2012